

Iš sporto terminijos istorijos: antikizmai, istorizmai ir modernizmai – anachronizmai

JONAS KLIMAVIČIUS

Sporto istorija sena kaip ir kultūros, meno, mokslo ar karybos. Atletika, antikinėje Graikijoje įsiamžinusi net metų skaičiuotėje, galop išsigimusi ir su Romos žlugimu išnykusi, naujųjų laikų aušroje atgimus vėl klesti (ir vėl jau kiek išsigimsta) greta moderniojo Europos kūno kultūros kūrinio sporto. Veržliai pasaulyje plinta ir Rytų kovinis sportas. Sporto terminija tą permainingą istoriją seka kaip šešelis. Lietuvoje turime sporto ir jo terminijos istorijos glauštąjį – vijimosi – variantą. Vis dėlto tai nėra prastas variantas. Daugiausia kalbininko Prano Skardžiaus (Skardžius 1936¹: 104–106, Skardžius 1936²: 100), taip pat Julius Smetonos (Smetona 1936: 666–667) pastangomis jau 1936 m. sėkmingai sulietuvinti svetimi krepšinio ir futbolo terminai, dar kiek anksčiau paleistas *ritinis*, *ritmuša* (Labokas 1933: 46), truputį vėliau – ir *tinklinis*, arba *orinis* (Kusa 1938: 98). Tarp kitų lietuvių terminijų sporto terminija ir gana ankstyva savo terminografine norma (lietuvių–rusų kalbų *Sportinių terminų žodynas*, ats. sudarytojas V. Steponaitis, 1959, 340 p.), ir jau dalykiškai plati (lietuvių–anglų–vokiečių–rusų aiškinamasis *Sporto terminų žodynas*, t. 1, parengė Stanislovas Stonkus, red. Genovaitė Irtmonienė, 1996, 680 p.; 2-asis pat. ir pap. leid., 2002, 740 p.), ir dar platėsianti (bus t. 2 – sporto šakų terminai).

OLIMPIJOJE – VISŲ GRAIKŲ OLIMPIJOS ŽAIDYNĖS

Pirmieji lietuvių žingsnai į sporto senovę glūdi miglose. Juos, nedrąsius, atsitiktinius, neretai žengė ne specialistai, juoba ne terminologai.

Kultūringasis lietuvių publicistas, eseistas (pirmiausia – poetas, bet ne tik) Jonas Kossu-Aleksandravičius 1935 m. knygoje *Dievai ir smūtkeliai*, minėdamas kareivj, „kuris sužeistas iš Maratono su ginklais atbėgęs į Atēnus“, rašo: *Sako, jog net spartiečiai – gimnastai Olimpijos žaidimuoose negalėjo sumušt to kareivio rekordo* (Aistis 1991: 164).

1936 – didžiosios Berlyno olimpiados – metais pirmajame dideliame *Tarptautinių žodžių žodyne* (apie 22 000 žodžių, 1064 p.), nors *agonai* –

„Olimpijos žaidimų rungtynės“, bet pagrindinėje vietoje pateikti ne *Olimpijos*, o *Olimpo žaidimai* – „tautiniai senovės graikų žaidimai; sportas Dzeuso garbei“, nors čia pat *Olimpas* – 1. „kalnas Graikijoje, sen. graikų dievų gyvenamoji vieta“, 2. *literatūrinis Olimpas* – „pripažintų poetų ir rašytojų garbės viršunė; tokį rašytojų tarpas, visuomenė“ TŽŽ 1936.

Taip pasitaikydavo ir vėliau, pvz.: *Prancūzams balius, susirinkimas – tas pat kas graikams buvo aikštė arba olimpiniai žaidimai* (Bielinskis 1948: 55). Kai taip verčia Zigmantas Kuzmickis, o redaguoją Dominykas Urbas, tai ko norėti?

Tai taip ir gana mokslinėje leksikografijoje: *olimpinis, olimpiškas* – 1. „susijęs su Olimpu“, 2. *„didingas“, *olimpiniai žaidimai* – a) „senovės graikų nacionalinės iškilmės Dzeuso garbei, kurios vykdavo kartą per 4 metus prie Olimpijos (Peloponesas); <...>“, *olimpiada* – 1. „senovės Graikijoje – 4 metų laikotarpis tarp dviejų olimpiinių žaidimų švenčių, <...>“ TŽŽ 1951; tai pat *olimpiniai žaidimai* – a) „senovės graikų <...>“ TŽŽ 1969, *olimpiada* – 1. „4 metų laikotarpis tarp sen. graikų 2 olimpiinių žaidynių“ TŽŽ 1985; net *olimpinis* – 1. „susijęs su Olimpu, pvz., olimpinės žaidynės, nors *olimpiada* – 1. „senovės graikų sporto žaidynės Dievo Dzeuso garbei, vykdavusios Olimpijos mieste kas ketveri metai nuo 776 pr. m. e. iki 394 m. e.; jas nutraukė Romos imperatorius Teodosijus (Theodosijus: 379–395)“; bet jos – *olimpinės žaidynės* ir 2. „ketverių metų laikotarpis Senovės Graikijoje tarp olimpiinių žaidynių kaip laiko skaičiavimo vienetas“ TŽŽ II 2000, *olimpiada* – 1. „4 metų laikotarpis tarp sen. graikų 2 olimpiinių žaidynių“, nors *olimpinis* – 1. „susijęs su Olimpu“ (2. *„didingas“) TŽŽ 2001; *olimpionikas* – „Senovės Graikijoje: olimpiniu žaidynių nugalėtojas“ TŽŽ II 2000 (taip pat ir TŽŽ 2001).

Taigi painiava sena ir ilga. Ir ne tik leksikografijoje (nors jai neatleistina). Štai ir mokytojaš rašo mokiniams: „Prieš tris tūkstančius metų dabartinių graikų protėviai, helenai saulėtoje Helados žemėje surengė pirmąją olimpiadą. — — — Šios varžybos vyko Olimpo kalno papédėje, dėl to jas pradėta vadinti olimpinėmis“ (Jarmala 1974: 4). Radus šią jau įsisenėjusią klaidą *Kalbos palapinės* vieno iš autorų rašyta: „Olimpas čia niekuo nedėtas. Visos Graikijos sporto žaidynės vykdavo Olimpijos miesto stadione. Olimpo kalnas yra prie Salonikų įlankos (Egėjo jūra), o Olimpija – Peloponeso šiaurvakariuose, Elijdės provincijoje. Su Olimpu čia tiek bendra, kad žaidynės vykdavo iškilių dievo Dzeuso garbei dienomis, o tas Dzeusas turėjo epitetą Olimpietis. Lingvistiškai griežtai žiūrint, senovės graikų (visos Graikijos)

sporto žaidynes reikėtų vadinti Olimpijos žaidynėmis. Žinoma, tai siūlymas, o ne priekaištas. Tik reikia pridurti, kad dabartinėms olimpiadoms ugnis įžiebiama (įgaubtu veidrodžiu nuo saulės) Olimpijoje, o ne Olimpo kalne“ (Klimavičius 1974: 3).

Taigi seniai laikas nuosekliai susipažinti su jau netrumpa vartosenos istorija, vartosenos aplinkybėmis ir kladų priežastimis, norminimo rezultatais, taisymo pastangomis, normų nesilaikymo ir taisymo nepaisymo priežastimis ir pagaliau neatsakingos vartosenos ir nepateisinamų kladų inerciją baigti.

Ne vienas klydinėtojas remiasi kilme, senove, lengvai pripainioja ir jaučiasi teisus. Dabar reikia ne tą begalinių klydimų taisymo, o nors glausto, bet nuodugnaus senovės Graikijos atletikos aiškinimo. Jos būta kilusios iš kulto apeigų: „Visos gr. sporto varžybos skirtos kokiam nors dievui. Per mirusią šventes rengtos vežimų lenktynininkų, bėgikų ir imtynininkų varžybos. Kasdienybėje graikai kultivavo žaidimus su sviediniu, plaukimą, šokius, medžioklę, irklavimą, fechtavimą. — — žaista ir lauko riedulys. Vėliau Atėnuose gimnastika ir muzika tapo lygiavertėmis ugdymo dalimis (...). — — nugalėtojai buvo garbinami ir apdovanojami, ir tai skatino atletus tapti profesionalais; netrukus jie ėmė vyrauti Olimpijos žaidynėse ir kitur“ (AntŽ 1998: 471). Čia yra vienas iš nedažnų neklaidingų atvejų — *Olimpijos žaidynės*. Todėl apie ją — *Olimpiją* (gr. *Olympía*), kad nebūtų painiojama su *Olimpu*, pravartu pakalbėti kiek plačiau.

„Olimpija niekada nebuvo žmonių gyvenvietė, nebuvo polis. Joje gyveno dievai, o žmonės ateidavo tik tada, kai norėjo juos pagarbinti“ (SenGrK 2007: 248). Reikėtų pasergėti nuo galimo klydimo — ten gyveno žyniai, o dievų tikroji buveinė buvo Olimpas — nepasiekiamas kalnas, todėl jie buvo garbinami pasiekiamose vietose statomose šventyklose. Svarbiausioje Olimpijos dalyje — akmenine tvora aptvertoje Šventojoje apygardoje, vadinamoje Alčiu (išsiskiria OS 2000 23 — *Altijas*), ilgai buvo tik Heros šventykla (Herajonas). Olimpijos žaidynės registruojamos nuo 776 m. pr. Kr. (be abejų, dar senesnės), o tik V a. pr. Kr. II ketv. architektas Libonas pastatė Dzeuso šventykłą, kuri buvo išpuošta, be kitų, Pelopo ir Oinomajo (per jo laidotuves pirmasis esą ir surengė pirmąsias žaidynes) skulptūrine grupe ir Heraklio, esą atmatavusio stadijo nuotoli — 600 savo pėdų — bėgikams, žygių horeljefais. Šventykloje stovėjo skulptoriaus Feidijo iš aukso (patys graikai jo kasyklų neturėjo) ir dramblio kaulo (šių gyvūnų Graikijoje irgi nebuvo) sukurta milžiniška Dzeuso statula — vienas iš septynių pasaulio stebuklų. Taigi chronologiškai *Olimpijos* ir *Olimpijos žaidynių* ryšio su Dzeusu *Olim-*

piečiu nėra, o, be to, ir būti negalėtų, nes jis visur, o ne tik Olimpijoje, buvo *Olimpietis – Olimpo* viršiausasis. Ten buvo ir Dievų motinos šventykla (metroonas), Pelopo šventovė, deivės Nikės statula, žaidynių rengimo tarybos (bulės) rūmai (buleuterionas), gimnasionas, stadionas, leonidajos – garbingų svečių namai (kiti žaidynių žiūrovai miegodavo lauke), galybė visokių dievų ir žaidynių nugalėtojų statulų.

Olimpijos žaidynės vykdavo kas ketveri metai, kai po vasaros saulėgrįžos prasideda trečioji pilnatis. Manoma, kad taip pažymima Saulės ir Mėnulio šventojo santuoka.

264 m. pr. Kr. Timajas įvedė graikų istorijos metų skaičiuotę olimpiadomis – keturmečiais. Po XV olimpiados, kurioje Orsipas bėgdamas pametė strėnjuostę, nuo 720 m. pr. Kr. visi atletai varžydamiesi visai nuogi. Moterims buvo draudžiama ne tik dalyvauti varžybose, bet ir jas žiūrėti – grasinant mirties bausme (senųjų laikų žemės ir mirties deivės Demetros Chamynės žynei buvo išimtis – ji privalejo žiūrėti iš kitapus stadiono sėdėdama ant balto aukų akmens). Kartą „našlė <...>, persirengusi vyru ir apsimetusi treneriu, atlydėjo sūnų, kurį pati buvo treniravusi. Sūnui laimėjus rungtį, motina iš džiaugsmo išsidavė, bet olimpiados teisėjų taryba, įvertinus i jos pasiaukojimą, atleido nuo bausmės (...). Nuo to laiko treneriai, rungtyniaujant jų sportininkams, turėjo būti nuogi“ (SenGrK 2007: 247). Manoma, kad vėlesniais laikais galėjo būti leidžiama žiūrėti merginoms. Moterys (tik) galėjo žiūrėti mergaičių ir merginų (vilkinčių trumpą chitoną) varžybas, skirtas Herai (Herajas). Berniukų varžybos vykdavo prieš vyru varžybas. Šaunaus eksčempiono Antano Vaupšo teiginys, kad „ir atletai, ir žiūrovai buvo visiškai nuogi“ (OP 2007 2 38) yra kelionės į Olimpiją sarnas...

Olimpijos žaidynių era truko apie 1200 metų. 394 m. imperatorius Teodosijus I (beje, už 7000 Tesalonikų sukilėlių išžudymą Milano vyskupo Ambraziejaus priverstas paklusti viešai bažnytinei atgailai) jas uždraudė kaip pagoniškas (tada sudaužyta ir nuversta dauguma statulų), 426 m. Teodosijaus II įsakymu Olimpija grobstyta ir deginta, o pribaigė ją žemės drebėjimai su nuošliaužomis. XIX a. archeologai pradėjo atkasti griuvėsius po 3–5 m smėlio sluoksniu. Beje, tai sukėlė susidomėjimą ir mintis pradėti naujųjų laikų žaidynes.

Lietuviškos vartosenos įvairaus laiko ir pobūdžio šaltiniai pateikia nesibaigiančią pavadinimų įvairovę:

Olimpijos giraitė garsi savo olimpinėmis šventėmis, <...> SenGrI

1955 7. <...> buvo daromi kasinėjimai Olimpijoje, kur senovėje vyko bendragraikiškieji Olimpiniai žaidimai SenGrI 1955 41. Garsiausia buvo Olimpinė šventė, rengiama Olimpijoje Dzeuso Olimpiečio garbei. Olimpinės varžybos sudarydavo bėgimas, bėgimas su ginklais, karinės imtynės ir kovos. Vėliau Olimpiniuose žaidimuose pradėjo dalyvauti poetai. <...>, ir oratoriai, <...>. <...>. Padavimas sako, kad pirmoji olimpiada įvykusi 776 m. Vėliau istorikas Timėjas émė skaičiuoti laiką pagal olimpiadas. Kas ketveri metai sudarydavo vieną olimpiadą (...) SenGrI 1955 175. [Timajas] chronologiją pagrindė laiko skaičiavimu pagal Olimpiadas, naudodamasis Olimpiniu žaidimų nugalėtojų sąrašais, <...> SenGrI 1955 29. Olimpiniu iškilmių laikas buvo visuotinės taikos dienos visoje Graikijoje SenGrI 1955 239. Olimpinės (=Olimpinės,) Pitinės ir Nemejinės varžybos SenGrI 1955 180. <...> visuotinės olimpinės, istminės, nemėjinės, pitinės ir kitos SenGrI 1955 239. Delfuose būdavo ruošiamos Pitinės šventės Apolono, nugalėjusio drakoną Pitoną, garbei. Pitinės šventės sudarydavo muzikos varžybos, prie kurių vėliau prisidėjo gimnastiniai ir atletiniai pratimai SenGrI 1955 175. Nemėjinės šventės SenGrI 1955 519, Pitinės šventės SenGrI 1955 521, bet Istmo šventės SenGrI 1955 514 (Rodyklė).

Ypač garsėjo olimpiniai žaidimai, vykę Olimpijoje (Peloponese) SenI II 1976 59, olimpinės žaidynės SenI II 1976 109, bet: Pirmasis Olimpijos žaidynių nugalėtojų užrašymas (pirmoji Olimpiada) SenI II 1976 183.

<...> pergalės himnų atletams, nugalėjusiems Olimpijos bei Delfų žaidynės, autorius ŽAntŽm 1987 218, bet olimpinės žaidynės ŽAntŽm 1987 38, 215.

Olimpinės varžybos Ist III 1995 268, olimpinės žaidynės Ist III 1995 268, 269 (2x), olimpinė programa Ist III 1995 268.

Olimpinės žaidynės SenGr 1995 6, 16, 18, 21, 60.

Tautinės žaidynės. Graikai jas vadino ne žaidynėmis, bet agonus, t. y. varžybomis, arba tik „Olimpinėmis“, „Pitinėmis“ ir t. t. Keturios didžiosios gr. Δ buvo: Olimpiados (↗Olimpinės žaidynės); Pitinės žaidynės Apolono Pitijo garbei Delfuose; Istminės žaidynės Korinto Istmo sqsmaukoje; Nemėjinės žaidynės Nemėjo slėnyje Argolidėje. <...>. Romoje ludi. 86 po Kr. imperatorius Domicianas įkūrė Kapitolijaus žaidynes (arba agon Capitolinus), sportines ir dvasines varžybas, kaip tiesioginę priešybę Olimpinėms žaidynėms; tačiau pastarųjų reikšmės jos nie-

kuomet neigijo Antž 1998. Delfuose buvo <...> stadionas, <...>, nes čia buvo rengiamos pitinės žaidynės Antž 1998 99.

Olimpinės varžybos, arba olimpiados, gavo vardą iš vietovės, kurioje jos vyko – Olimpijos SenGrK 2007 244. Olimpinės rungtynės vykdavo kas ketveri metai SenGrK 2007 245. <...> olimpiada tēsdavosi penkias dienas SenGrK 2007 245. Buleuterijuje posėdžiaudavo olimpiadų rengėjų taryba SenGrK 2007 253. Agijas <...> laimėjo Olimpinėse, Pitinėse, Nemėjinėse varžybose pankratijo rungtį SenGrK 2007 231. Per vietines polių šventes buvo rengiamos ne visų išvardytų rungčių varžybos. Daugiausia rungčių žiūrovai regėdavo per panheleniškas, tai yra visų bet kuryvenančių helenų varžybas. Jų buvo ketverios: Pitinės, Istminės, Nemėjinės ir Olimpinės SenGrK 2007 243. Pitinės varžybos SenGrK 2007 154, 220, 223, 243. Pitinės žirgų varžybos SenGrK 2007 231, 236. Paskelbęs krikščionybę vienintele Romos religija, imperatorius Teodosijas 394 m. po Kr. uždraudė [Delfų] orakulą, Apolono garbinimą ir Pitinės varžybas SenGrK 2007 236. Istmo (Korinto) sėsmaukoję nuo senų laikų vyko Poseidonui skirtos Istminės varžybos SenGrK 2007 243. Nemėjinės varžybos vyko Argolidėje, Nemėjos miestelyje SenGrK 2007 244.

Taip ir įvairiuose antikinės literatūros ir panašiuose vertimuose, pvz.: *Olimpinės žaidynės* Luk 1975 37, 73, 295, *olimpinės žaidynės* Luk 1975 250, *nugalėtojas Olimpinėse žaidynėse* Luk 1975 142, *olimpiniai žaidimai* Luk 1975 285, *Olimpinės rungtynės* Luk 1975 29, 289, *olimpinė pergalė kumštynėse ir imtynėse* Luk 1975 62, *olimpiada* Luk 1975 260, *Pindaro Olimpinė odė* Luk 1975 282. *Istmo kumštynės*. *Olimpinės žaidynės* vyko ne vien Olimpijoje, bet ir daugelyje kitų vietų. Ypač buvo garsios Nemėjos, Delfų ir Istmo žaidynės Hor 1977 250. Rinkt, važiuojant ratu, dulkes olimpines daug kam malonu: <...> Hor 1977 39. <...> pasišnekučiuoti apie olimpines, nemėjinės, istminės ir pitinės žaidynes Graikijoje NieNe 1969 133.

Ne kitaip buvo ir sporto literatūroje, pvz.: *Senovės Graikijos olimpiados AtM 1981 5, jų šalis [Graikija] – olimpiadų tévynė* AtM 1981 7, *Olimpijos miestelis* AtM 1981 7, bet *olimpinės žaidynės, senųjų laikų olimpinės žaidynės* AtM 1981 8, *olimpinių žaidynių uždraudimas* AtM 1981 11.

Gerai išverstas (vert. D. Urbas, 1984) Jano Parandovskio (1895–1978) istorinės apysakos pavadinimas *Olimpijos diskas* (lenk. – *Dysk Olimpijski*), o LTE VIII 1981 (str. *Janas Parandovskis*) – *Olimpinis diskas*. Diskas čia ne metamasis: „Žilos senovės žodžiai, skambą juo oriau iškilmingoje Olimpinio

žynio kalboje, <...> kartojo šventąjų sandorą, kurią amžių aušroje sudarė ir ant bronzinio disko surašė trys ankstyvos kaip legenda istorijos karaliai: Eli-dės Ifitas, Pisos Kleostenis ir Spartos Likurgas“ (OD 1984 4). Tačiau apysakos tekste įvairuojama: *Olimpijos, Delfų, Nemėjos, Istmo žaidynių nugalėtojai* OD 1984 236, *Olimpijos žaidynės* OD 1984 233, *Olimpijos žaidynių nugalėtojas* OD 1984 233, *Olimpijos nugalėtojas* OD 1984 193, 226, *Olimpijos stadionas* OD 1984 14, 59, *Olimpijos alyvos* OD 1984 261, *Olimpijos ilgio matas* OD 1984 29, Paaiškinimuose: *olimpionikas – Olimpijos žaidynių laimėtojas* OD 1984 276 (taip pat *olimpiada* OD 1984 7, 8, 16 (2x), 48, 50, 125, 148, 149, 158, 173, 188, 194, 205, 218, 258, 261, 269, 270 – tik žaidynių reikšme!), bet *olimpinių reikalai* OD 1984 6, *olimpinių įstatymai* OD 1984 19, *disko olimpinis svoris* OD 1984 42, *olimpinė pėda* OD 1984 54, *olimpinės apeigos* OD 1984 121, Paaiškinimuose: *Pelopas – laikomas olimpiniu žaidynių pradininku* OD 1984 277, *pentatlonas*, arba *penkiakovė – penkių rungčių junginys olimpinės žaidynėse* OD 1984 277, *spondoforas – jų pareigas jėjo olimpiniu žaidynių skelbimas* OD 1984 278, taip pat knygos metrikoje: *olimpinės žaidynės* OD 1984 280. Dar ir *Pitinės žaidynės* OD 1984 216, *Pitiniai laurai* OD 1984 20, Paaiškinimuose: *Pitiniai žaidimai – po olimpiniu žaidynių žymiausios senovės graikų žaidynės, <...>* OD 1984 277 (bet: *Istmas – <...>. <...>. Poseidono kulto vieta. To dievo garbei būdavo kas ketveri metai rengiamos žaidynės, vardu istmijos* OD 1984 275).

Rodos, labai paprasta – jei žaidynės vykdavo *Olimpijoje*, tai *Olimpijos žaidynės*, jei *Istme – Istmo*, jei *Nemėjoje – Nemėjos žaidynės*. Tai ir įtvirtinta *Sporto terminų žodyne* (parengė Stanislovas Stonkus, 1996 ir 2002) – *Olimpijos žaidynės* – „senovės graikų iškilmės ir sporto varžybos dievo Dzeuso garbei. – – – Δ vykdavo kas 4 metai Olimpijoje. – – –“ STŽ 1996 ir 2002, *Istmo žaidynės* STŽ 1996, *Istmo žaidynės*, kitaip *istmiada* STŽ 2002 (bet *olimpiada* – tik 1. „4 metų laikotarpis tarp dviejų senovės graikų Olimpijos žaidynių“, o 2. ↗ *olimpinės žaidynės* STŽ 1996 ir 2002), *Nemėjos žaidynės* STŽ 1996 ir 2002, taip pat *Romos ir Kapitolijaus žaidynės* STŽ 1996 ir 2002.

Tai įtvirtinta net Stanislovo Stonkaus knygos *Olimpinis sportas. Olimpijos ir olimpinės žaidynės* (2000) ir pavadinimu, ir aiškiu teiginiu: „Olimpijos žaidynių pavadinimas kilo iš vietovės, kurioje jos buvo rengiamos, pavadino“ (OS 2000: 25). Tai liudija ir sen. gr. Ὀλύμπια – *the Olympic games, or games in honour of Olympian Zeus* (o vietovė Ὀλύμπια) GrEnL 1968.

Nesuprantama, ko susvyruta *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje: antikos*

žaidynės – „sen. graikų ir romėnų (apie 8 a. pr. Kr.–4 a. po Kr.) meno bei sporto šventės, periodiškai rengiamos dievų, žymių piliečių garbei, jv. valst. įvykių proga. Sen. Graikijoje vyko kulto, minėtuvių, *↗ Panaténajos*, Panheleninės (4 svarbiausios, pripažintos visų gr. miestų-valstybių: *↗ olimpinės žaidynės* – pačios reikšmingiausios Δ, *↗ Pitijos žaidynės*, *↗ Istmo žaidynės*, *↗ Nemėjos žaidynės*) ir dažnos, mažiau reikšmingos regioninės žaidynės“ VLE I 2001 (Stanislovas Stonkus); *olimpinės žaidynės*, *olimpiada* – 1. „sen. graikų iškilmės ir sporto varžybos dievui Dzeusui pagerbt“ (ir *Olimpija* – „<...> Dzeuso garbei vykdavo *↗ olimpinės žaidynės* 1“ Nijolė Juchnevičienė), nors 2. – šiuolaikinių žaidynių „ištakos yra antikos graikų sporto Olimpijos žaidynės“ VLE XVI 2009 (Stanislovas Stonkus). Taigi kodėl taip prieštaragingai – *Nemėjos žaidynės* (taip pat Dzeuso garbei ir Dzeuso giraitėje!) VLE XVI 2009, VLE VII 2005 57 (klaidinga *Nemėjų žaidynės* LA 1996 73 28), *Istmo žaidynės* (kito Olimpiečio – Poseidono garbei) VLE VIII 2005, VLE VII 2005 57, o pačios reikšmingiausios – tarsi kokios bendrinės – ne *Olimpijos*, o tik *olimpinės žaidynės*?

Nenuosekliai traktuojama *olimpiada* – tapatinama *olimpinės žaidynės*, *olimpiada* 1. „sen. graikų <...>“ VLE XVI 2009, bet *olimpiada* (gr. *Olympias*, kilm. *Olympiados*) – 1. „<...> 4 metų ciklas tarp reguliarai rengiamų panheleninių *↗ olimpių žaidynių* 1; 2. „4 metų ciklas, kuris prasideda kiekvienų *↗ olimpių žaidynių* 2 (t. y. šiuolaikinių – J. K.) pirmų metų sausio 1 d.“ ir tik 3. *↗ olimpinės žaidynės* 2 VLE XVI 2009; o kodėl ir ne *↗ olimpinės žaidynės* 1? Tai nesuprantamas, nelogiškas prieštaravimas. Gr. ὥλυμπιάς, ἀδος – *olimpiada* – 1. „senovės graikų sporto žaidynės Dievo Dzeuso garbei, vykdavusios Olimpijos mieste <...>“ TŽŽ II 2000. Jei pagal kitų kalbų γραμmatą nuo šiuolaikinių olimpiinių žaidynių pavadinimo nesiskiria antikinių Olimpijos žaidynių pavadinimas (tik siekiant be konteksto neaiškaus skirtumo galibuti pridedama – *Olympic Games of Ancient Greece – Altgriechische Olympische Spiele – Олимпийские игры древности / древней Греции* STŽ 1996 / 2002), tai *Olympic Games – Olympische Spiele – Олимпийские игры* sinonimas *Olympiad* – *Olympiade* – олимпиада be atskiro aiškinimo reiškia abejas žaidynes, nors kartais ir aiškinama pabrėžtinai: *olimpiada* – 1. „starogreckie igrzyska sportowe ku czci Zeusa, odbywające się w Olimpii <...>; igrzyska olimpijskie“, 2. „międzynarodowe zawody sportowe organizowane od 1896 r. na wzór starożytnych <...>; igrzyska olimpijskie“ SWO 1997. Jei *olimpiada* nebūtų *Olimpijos žaidynės*, tai kuriuo pagrindu ji būtų *olimpinės žaidynės*?

Delfuose (Pitojos vietovėje Parnaso papédėje) vykdavusios žaidynės Apolono *Pitijo*, t. y. slibino (ar gyvatės) Pitono nugalėtojo garbei (per jas būdavo atliekamas Pitono laidotuvių ritualas) – gr. *Pythia (athla)* – lietuviškai vadinančios įvairiai – tiesiog dgsk. *pitiros* TŽŽ 1985, TŽŽ II 2000, TŽŽ 2001 (o keturmečiai – *pitiados* OS 2000 63), Dnvd 1995 43 12, net LoLieŽ 2007, *pitinės žaidynės* TŽŽ 1985, TŽŽ 2001, AntŽ 1998 99, net LoLieŽ 2007 – ²*Pythia, ūrum* (nors *Isthmia, ūrum* – *Istmo žaidynės*), *pitiniai žaidimai* OD 1984 277, *Pitinės varžybos* HŠv 1994 88, *pitinės varžybos* SenGrK 2007 55, 56, 154, *Pitiškosios žaidynės* BM ir RT 2000 109 ir *Pitijos žaidynės* – *Pythia Games – Pythia-Spiele – Пумицкые игрЫ* STŽ 1996 ir 2002, taip pat VLE IV 2003 (str. *Delfai*), VLE VII 2005 57, VLE VIII 2005 (str. *Istmo žaidynės*). Tačiau žynė *Pitija* STŽ 1996 (iš tikrųjų *pitiija*) čia niekuo nedėta, o senasis Delfų pavadinimas *Pytho* yra ne *Pitija* STŽ 2002, o *Pitoja* GrLieŽ 1979. Šias kulto žaidynes – Apolono *Pitijo* (o ne *pitiškojo* STŽ 2002) garbei – lietuviškai tiksliausiai ir būtų vadinti *Pitijo žaidynėmis*. Nuo 586 m. pr. Kr. pradėti skaičiuoti keturmečiai – *pitiados* STŽ 1996 656 ir 2002 718 irgi tiktų šioms žaidynėms vadinti. Apoloną perėmusių romėnų švētos *ludi Apollinares* lietuviškai netinka vadinti *Apoloniškosios šventės* AntŽ 1998 44 – viena, tai ne *šventės*, o *žaidimai*, kita, tai tiesiog *Apolono žaidimai* – kaip *Kristupo vasaros festivalis* ar *Jono Jablonskio konferencija*. Imanomas *pitinis stadijas* AntŽ 1998 (str. *stadionas*). Tačiau *pitinė melodija* OD 1984 39, *Pitinė odė* SenGRK 2007 54 turi būti *pitiškoji*.

Nenuosekliai padaryta ir LoLieŽ 2007: *Nemeaeus* adj. [*Nemea*] – *Nemėjo* (leo), *Isthmius* adj. [*Isthmus*] – *Istmo*, *Isthmia, ūrum* [*Isthmius*] – *Istmo žaidynės*, bet, deja, ²*Pythia, ūrum* – *pitiros*, *pitinės žaidynės* ir *Olympiacus*, *Olympicus*, *Olympius* adj. – *Olimpijos, olimpinis*, ²*Olympia, ūrum* [*Olympius*] – *olimpinės žaidynės*, ¹*Olympia, ae* – *Olimpija, Dzeusui skirta vietovė Elidėje, kur kas ketveri metai būdavo rengiamos olimpinės žaidynės*, taip pat *stadium* – *1. satdijas* (<...> 192 m – *olimpinis stadijas*).

Kai dar šitokia ne visai gera vartosena rimtuose veikalose, nėra ko plačiau sustoti prie periodikos. Vis dėlto senesnių ir visai nesenų įsidėmėtinų keistenybių ir tikrų nesąmonių negalima nutylėti. Pvz.: *Didžiulė* <...> *statula, padaryta iš dramblio kaulo, vaizdavo olimpinią žaidynių įkūrėją ir valdovą Dzeusą*, *sėdintį ant aukso ir brangakmeniais inkrustuoto piedestalo*. <...>, <...>. Ši *statula*, <...>, buvo *pastatyta Atenuose*. <...> į *Olimpinę statulą trenkė perkūnas* Šv 1980 14 23. Dzeusas – *olimpinių žaidynių* valdovas, jo *statula* – net *Olimpinė*, bet pastaty-

ta Atėnuose!.. Kitas pykstasi ir su chronologija, ir su kultūra, ir su gramatika: *Manoma, kad pirmosios žaidynės buvo surengtos 776 metais prieš Kristą, dar tada, kai nebuvavo gimės Homeras. <...>. <...>. Sportininkai treniruodavosi pelentruose, gimnasijose. -- 85 metais prieš Kristą Romos valdovas Sula įsakė perkelti žaidynes iš Atėnų į Romą, <...>. -- O 393 metais Romos imperatorius Feodosijus I Didysis uždraudė olimpiadas. <...>* Sav su TV 2004 33 10. Dar kitas daro tikrą minčių, faktų ir kalbos klaidų kratinį: *Remiantis kita versija, Olimpinė žaidynių organizatorius buvo ne Dzeusas, o jo sūnus Heraklis, nepakenčęs į žeidimą. -- į būtinąjį pirmąjį žaidynių programą įeidiavo bėgimas, imtynės ir kovos vežimų važnyčiojimas. -- Įsigaliojo paprotys į rungtynes moterų [?! – J. K.] ir <...>. Iš pradžių Olimpinės žaidynės vykdavo išskirtinai tik Graikijoje. Paskui jos buvo uždraustos (...), o po kurio laiko vėl atgimė ir pasklido po visą pasaulį. <...>. <...> Jos rengiamos kas ketverius metus tam, kad galėtume išsiaiškinti, kuris iš Žemės gyventojų geriausiai mušasi, greičiausiai bėga ir vikriausiai šokinėja. -- Senojo stadiono vietoje buvo pastatytas naujas Panafinių,* -- Sav su TV 2008 32 26. Neišsibūna savo vietoje ir laike net dainius Homeras: *Homeras komentatorius. Jeigu tikėtume didžiu Homeru, Antikinėje Graikijoje buvo organizuojami tokie sportinių rungčių tipai: kovos iki pirmo kraujo naudojant ilgą ietį, šaudymas iš lanko, disko metimas, ieties mėtimas, imtynės, bėgimas ir kovos vežimų važnyčiojimas* Sav su TV 2008 32 26. Bizantinės (vid. graikų kalbos) formos *Feodosijus (=Teodosijus), Panafinai (=Panaténai)* ir slavybė *važnyčiotojas (=vadeliotojas)* plūduriuoja baisiame nekultūros purvynė.

Baigiant apie senovės graikų *Olimpijos žaidynes* reikia pabrėžti – tokia yra lietuvių kalbos gramatika. Jei kitos kalbos čia ar panašiai atvejais vartoja būdvardį arba konstrukciją su prielinksniu, tai nesam jų vergai – juk pagal jas nesakom *Maskvinis (Московский) universitetas, Universitas Krokuvoje (W Krakowie) ar prie Berlyno (zu Berlin)*. Būdvardžiai čia yra ir gr. ὄλυμπιος, lot. *Olympius*. Lietuvių kalbos gramatika nėra prastesnė už jokios kitos kalbos gramatiką, kitų kalbų modelių diegimas vietoj savų būtų tik pasityčiojimas iš savęs. Jei tai daroma nesuprantant, tai reikia priimti suprantančių – kalbininkų – pagalbą. Lietuvių kalbos gramatika visiems viena, nėra atskirų sportui ar kam kitam (automobilizmui, naftos pramonei, reklamai, ...). Tada nebūtų tokų klaidų: *Ankstų rytmėj <...> jau buvome antikinėje Olimpijoje. 776 m. pr. Kr. įvyko pirmosios olimpienės*

žaidynės OP 2007 2 37. 1901 m. iš tolimos Ustiužnos Vincas Pietaris rašė sūnėnui – *kalninis* (t. y. *горный*) *institutas, Akademija mediciniška, mediciniškas fakultetas, juridičnas fakultetas, fakultetas matematiškas ir filologiškas, technologiškas institutas, girinis institutas, Junkerska škola, vajauna akademija* V.PietRR 1973 539–540. Didelis tada buvo lietuvių kalbos vargas... Bet jau 1935 m. Jonas Aleksandravičius rašė – *Olimpijos žaidimai*. Po 70 metų antikinės kultūros specialistė skelbia keistą teiginį: *Olimpinės varžybos, arba olimpiados, gavo vardą iš vietovės, kurioje jos vyko – Olimpijos* SenGrK 2007 244. Iš tikrujų 776 m. pr. Kr. įvyko pirmosios Olimpijos žaidynės.

Olimpijos žaidynės, dar prieš uždraudžiamos, geso: *Romos žaidynėmis vadinos 175-osios olimpinės žaidynės, <...> perkeltos iš Olimpijos į Romą* VLE I 2001 582. Bet jų numeracija – 175-osios skaičiuojant nuo *Olimpijos žaidynių* – gana savavališka, o Romoje jos ir neprigijo. Romėnai keitė ne tik vietą, bet ir suteikę žaidynių vardą – vietoj gr. ἀθλα ir ἀγῶνες – lot. *Ludi Romani*: lot. *ludi* – pirmiausia „pramogos, žaidimai, juokai“, *ludus* – net ir „pradinė mokykla“ LoLieŽ 2007 (kaip ir gr. σχολή – „laisvas laikas; išsilaisvinimas, laisvė, poilsis; neveiklumas; dykinėjimas; létumas, gaišatis; užsiémimas laisvalaikiu; mokslo vyrų pasikalbėjimas, protinis darbas; mokslo užsiémimas, pratybos, paskaita; kūrinys, traktatas; mokykla“ GrLieŽ 1979), nors romėnų skolintasi ir gr. ἀγω – ne tik „varžybos; kova, mūšis“ (*Agon Capitolinus – Kapitolijaus žaidynės* STŽ 1996 ir 2002), bet – įdomu ir reikšminga – pirmiausia „susirinkimas“ GrLieŽ 1979. *Olimpinės žaidynės* – atletų susirinkimas ir varžybos – pačių graikų vadintos Ολυμπιάς, ἄδος (ir *pergalė!*) GrLieŽ 1979, tik lot. *olympias, -adis – olimpiada* – „ketverių metų laikotarpis tarp olimpiadų“, o žaidynės – *Olympia, -orum* LoLieŽ 2007. Reikia laikytis autentikos – graikų tradicijos ir neskleisti netikros minties, kad *olimpiada* – tai tik tas keturmetis (graikams pasidaręs labai svarbus – metų skaičiuotės matas, o naujaisiais – *olimpinių žaidynių* laikais nereikšmingas).

ŠIUOLAIKINĖS – PASAULINĖS OLIMPINĖS ŽAIDYNĖS

Olimpijos žaidynės gyvavo beveik lygiai 1200 metų (beje, tai Levo Gumiliovo nustatytas etnoso amžius). Beveik tiek pat metų buvo tyla, kol Renesanso gale, 1604 m., R. Doverio iniciatyva Kotsvolde surengtos Angliškosios *olimpinės žaidynės* STŽ 1996, STŽ 2002 720 – *The Cotswold Games OS 2000 70*. Minima anglo D. Vesto (1703–1756) daktaro disertacija iš Olim-

pijos žaidynių istorijos (OS 2000: 69), jų atgaivinimo mintį skelbė Johannes Bazedovas (1924–1790) ir Johanas Herderis (1744–1803), o mokšliškai 1793 m. pagrindė J. K. F. Gutsas-Mutsas (OS 2000: 70). Panašių žaidynių vyko ir daugiau – iš viso 17, o paskutinės buvo 1892 m. *Anglosaksų olimpiada*, davusi pradžią Britų Sandraugos žaidynėms (OS 2000: 72). Jos visos „žadino mintį atgaivinti Olimpijos žaidynes, davė gerų praktinių pamokų“, bet vis dėlto vadinamos *pseudoolimpinės žaidynės* STŽ 2002. Iš naujosios eros lyderių anglosaksų iniciatyvą bandė susigrąžinti senosios eros viešpačių graikų nepriklausomybę atgavusi (1832) karta: „1859 m. graikų armijos majoras Evangelis Capas (E. Zappas OS 2000 71), <...>, organizavo Pangraikijos „olimpiadą“ (AtM 1981: 11). Ir 1870, 1875, 1888, 1889 m. Atėnuose vyko *Pangraikijos žaidynės*, „kurių tikslas buvo atgaivinti senovės graikų Olimpijos žaidynes“ (STŽ 1996 ir 2002). Vadinamojo atgaivinimo kryptį esmingai keitė ir įtvirtino prancūzų baronas Pjeras de Kubertenas (Pierre de Coubertin, 1863–1937), kai „Sorbonos universiteto salėje pasakė garsiąją frazę: – <...> olimpines idėjas reikia atkurti ne vienoje šalyje, bet tarptautiniu mastu“ (AtM 1981: 11). 1894 m. steigiamame kongrese išrinktas *Tarptautinis olimpinis komitetas (TOK)*, patvirtinta *olimpinė chartija*, numatyta 1896 m. Atėnuose surengti pasaulio *olimpines žaidynes*. Negalima tvirtai teigti, kad siekta atgaivinti *Olimpijos žaidynes* (kaip sakoma STŽ 1996 ir 2002) – tai buvo tik *olimpinio sąjūdžio* ir *olimpizmo* (labai tiksliai – *neoolimpizmo* OS 2000 8) idealų pagrindas ir pavyzdys, netikslu sakyti, kad siekta atgaivinti *olimpines idėjas* AtM 1981 11 ir *olimpines žaidynes* VLE IV 2003 212 – tai buvo ne paprasta tasa, o kūrybiška kaita ir plėtotė. Išradingai pasakyta: *Senovės Graikijos olimpiadų idėjas atgaivino ir pratęsė naujųjų laikų olimpinės žaidynės* AtM 1981 5. 1896 m. įvyko *Atėnų olimpinės žaidynės* – *Olimpijos žaidynių* dvasia, jų atminimui ir garbei, todėl *olimpinės*; bet *Atėnų*, o ne *atėninės žaidynės*. O pačiu oficialiausiu – Olimpinės chartijos – lygmeniu jos yra *Olimpiados žaidynės* OCH 1998 16 (*Olympias Games* OS 2000 421), tik tas oficialumas viešumoje labai retas.

Ar iš *Olimpijos* – Dzeuso Olimpiečio garbinimo ir olimpiados vietas pietvakarių Graikijoje – Peloponeso pusiasalio šiaurvakariuose, Alfėjo upės slėnyje netoli Jonijos jūros Kiparisijos įlankos, ar iš *Olimpo* – dievų buveinės kalno šiaurycių Graikijoje netoli Egėjo jūros Termos įlankos – būdvardis, reiškiantis vietą, būdingumą, kilmę, deja, vienodas – *olimpinis* (: *Olimpija* ir *Olimpas*) – kaip *graikinis* (*riešutmedis*): *Graikija, italinis*

(upėtakis): Italija, sicilinis (žagrenis): Sicilia, prancūzinė (rožė): Prancūzija, ispaninis (ožys): Ispanija, austrinis (kietis, šalavijas): Austrija, islandinė (ker-pena): Islandija, grenlandinis (banginis, builis, gailis): Grenlandija, indinis (dramblys, duonmedis, otas, raganosis, sezamas): Indija, bengalinis (fikusas): Bengalija, kininis (ešerys, gvazdikas, kadagys, uosis, ženšenis): Kinija, usūrinis (šuo, vingiris): Usūrija, japoninis (gluosnis, imbieras, klevas, maumedis, svarainis, triušis): Japonija, australinis (ančiuvis, ešerys, šprotas, tunas): Australija, malaizinis (delfinas): Malaizija, braziline (lapė, ūdra): Braziliija, kolumbinis (šapalas): Kolumbiija, kaliforninis (iešmutis, jautryklis): Kalifornija, turkinis (upėtakis): Turkija, arabinė (akacija): Arabija, sirinis (žiurkėnas): Sirija. Kartais -ij- išlaikomas dėl distinktyvumo (*linjinis* – tai ne *lininis*, *galvjinis* – tai ne *galvinis*), kartais tiesiog dėl tradicijos – *azijinis* (*asilas*, *buivolas*, *kirstukas*), -ė (pjūklažuvė, stinta): Azija, kaspijinis (*kirtiklis*, *šlakis*), -ė (perpelė): Kaspija, baltijinė (stoklė): Baltija. Olimpijinis nebūta ir nebus. Bet iš formos neįmanoma žinoti, ar *olimpinė* jonažolė būdinga *Olimpijai*, ar *Olimpui*. Susiniveliavę ir kitų kalbų formos – rus. олимпийский, lenk. olimpijski, vok. olympisch, angl. olympic, pranc. olympique, ital. olimpico, isp. olimpico.

Didžiausia būdvardžio *olimpinis* bėda – ne kokios jonažolės krašto neaišku-mas (vienna tūbė tikrai esanti iš *Olimpo* – *olimpinė* LA 1996 239 17), o vėl – g r a m a t i k a, pvz.: *olimpiniai* (=Olimpo) dievai Č.KalDS 1981 17, VN 1984 127 3. Teisingai, bet seniai taisyta A. Pupkio: *olimpinė* (=olimpiška) ramybė MK 1985 2 7. O tikra prapultis yra senovės graikų *Olimpijos* žaidynių kėli-mas į *Olimpą* ir šiuolaikinių *olimpinių* žaidynių kilmės siejimas su *Olimpu*, pvz.: *Didžiosios Dzeuso pergalės* [prieš tėvą Kroną] garbei jo sūnus Heraklis įsteigė *olimpines žaidynes*. Žaidynėms, pasak legendos, Heraklis parinko gražią lygumą, <...>. Viena iš joje esančių kalvų buvo pavadinta graikų dievų buveinės – *Olimpo kalno – vardu* Vd 2004 53 69. Ir jokios *Olimpijos* su jos olimpionikais!.. Kitų nemokštystė kyla į patį *Olimpą*, pvz.: *Olimpinė ugnis* uždegama Graikijoje, ant *Olimpo kalno*, ir estafete perduodama į miestą, kuriame rengiamos *olimpinės žaidynės*. Taip bus ir 1976 m., <...>. *Olimpinis deglas* bus uždegtas *Olimpo kalne*, <...> M ir G 1975 12 58. *Olimpinė ugnis* bus jžiebta ant *Olimpo kalno* LTV 2007-10-10 (Gintarė Grikštaitė). Jei *olimpinis*, tai tik iš *Olimpo*? Be klausimėlio pila atsakymus. O jei kas ir žino *Olimpiją*, *olimpinis* nuveda į *Olimpą*: *Olimpijoje* prieš 28 šimtmečius Dzeuso garbei buvo surengtos pirmosios sportinės varžybos <...>. IV a. šie renginiai buvo visiškai nutrūkę.

Varžybos atnaujintos XIX a. pabaigoje prancūzo Pjero de Kiuberteno dėka. Jo širdis dabar ilsisi Olimpo papėdėje. Kiekvieną kartą uždegtą olimpinę ugnyj nešantis sportininkas stabteli prie balto de Kiuberteno paminklo M ir G 1983 11 21. Didelė dorybė – nežinant patylėti...

OLIMPINIS – ESMINIS, DALYKINIS IR NETIESIOGINIS

STŽ 1959 yra olimpinės žaidynės, tai pat olimpinis komitetas, olimpinė ugnis, olimpinė priesaika, olimpinis rekordas, olimpinis medalis, olimpinis nuotolis, olimpinis ratas. Vėliau pridėta dar olimpinė era, olimpinė vėliava, olimpinė emblema, olimpinis simbolis, olimpinis ritualas, olimpinis kongresas, olimpinis sąjūdis, olimpinis solidarumas, olimpinis sezonas, olimpinis pripažinimas, olimpinė kvota, olimpinis ordinatas, olimpiniai apdovanojimai, olimpinis atašė, olimpinis asmens pažymėjimas, olimpinis miestas, olimpinis kaimelis, olimpinis plakatas, olimpinė spauda, olimpinė moneta, olimpinis filmas, taip pat Olimpinė taurė – „TOK taurė, skiriama organizacijoms, miestams už ypač didelį indėlį plėtojant olimpinį sąjūdį. A įsteigė 1906 m. P. de Kubertenas (P. de Coubertin)“ STŽ 1996 ir 2002. STŽ 1996 ir 2002 dar ir olimpinė dvylikakovė, STŽ 2002 ir olimpinė aštuonkovė.

Periodinėje spaudoje junginių su santykiniu būdvardžiu olimpinis yra labai daug ir įvairių, jie labai dažni:

olimpinės šventės KV 1980 51 12, olimpinės varžybos T 1978 114 4, 1980 223 4, Sav su TV 2010 5 4, olimpinis sportas M 1976 2 31, MksL 2010 1 6, olimpinė sporto šaka T 1981 127 4, olimpinė disciplina (t. y. rungtis) VN 1980 176 4, olimpinė programa S 1984 91 4, olimpinė regata M ir G 1980 6 10, olimpinis plaukimasis T 1980 173 4, olimpinis sprintas S 1979 33 4, olimpinis maratonas P 1982 3 149, olimpiniai nuotoliai M ir G 1980 6 10, olimpinis pratimas T 1979 72 3, LP 1980 55 2;

olimpinės taisyklės M ir G 1980 6 10, olimpinis grafikas LP 1980 60 3, olimpinis režimas T 1980 164 3, olimpinė repeticija T 1975 225 3, olimpiniai startai VN 1980 181 1, sportininkų olimpinis ginčas T 1980 178, olimpinis debiutas S 1980 178 4;

olimpinės stadionas KV 1992 30 1, olimpiniai objektais T 1978 223 4, 229 3, 1980 173 4, 1981 230 3, Vd 2008 21 74, olimpinis inventorius T 1984 129 2, olimpinė šaudykla LP 1980 55 2, olimpinis kanalas KV 1992 30 1, olimpinis trekas T 1978 228 4;

olimpinės prizininkas T 1980 183 3, olimpinis medalininkas LP 1980 55 2, olimpinis didvyris LP 1989 71 2, sportininko olimpinis statusas S 1980 143 3;

olimpinės medalis T 1976 39 4, *olimpinės metalas* Šv 1980 11 18, *olimpiniai laurai* T 1978 96 4, *olimpinės kraitis* Šv 1980 4 18, *olimpinės garbės pjedestalas* Šv 1978 8 21, 1980 4 18, *olimpinės aukštumos* S 1981 7 19, T 1981 101 3, MoksL 2010 1 6;

olimpinė veikla Šv 1980 4 19, *olimpinė akademija* KmT 1989 210 3, MlskL 2010 1 6, *olimpinė mokykla* T 1979 83 1, *olimpinė švietimas* MksL 2010 1 6, *olimpinė pedagogika* MksL 2010 1 6, *olimpinės ugdymas* MksL 2010 1 6, *olimpinė kultūra* MksL 2010 1 6, *olimpinės idėjos* MksL 2010 1 6, *olimpiniai idealai* MksL 2010 1 6, *olimpinės vertybės* MksL 2010 1 6, *olimpinės priesakas* – dalyvauti L ir M 1984 16 1, *olimpiniai principai* S 1981 67 4, *olimpiniai įstatai* S 1981 67 4, *olimpinė istorija* T 1980 182 3, Sav su TV 2008 5 15;

olimpinė sostinė T 1978 114 4, *olimpinė Maskva* T 1978 223 4, *olimpinis Talinas* M ir G 1980 6 10, *olimpinės statybos* S 1978 103 2, T 1978 229 3, architekto *olimpinės egzaminas* L ir M 1982 34 9, *olimpiniai baldai* Šv 1979 9 1, *olimpiniai užsakymai* Vd 2008 21 74, *olimpinės aukuras* Šv 1980 4 19, *olimpinė liepsnelė* M ir G 1981 6 38;

oficiali *olimpinė kalba* S 1987 24 4, *olimpinės išlaidos* Vd 2008 21 74, *olimpinė kasa* ir *sąmata* T 1978 114 4, *olimpinė holdingo kompanija „Top“* LA 1996 163 18, *olimpinė loterija* T 1976 247 4, *olimpinė paštas* T 1978 114 4, *olimpiniai pašto ženklai* LP 1980 54 3, *olimpinės autobusas* T 1984 181 4, *olimpinės ekranas* T 1978 223 4, *olimpinės kino ataskaita* T 1978 223 4, *olimpinė televizija ir radijas* T 1978 251 4, *olimpinė televizijos komisija* T 1983 26 4, *olimpinė šiauliaičių aparatūra* T 1983 26 4, *olimpinės [kilnojamosios televizijos] stoties variantas* T 1979 103 4, *olimpinė knyga* S 1978 103 3, *olimpinės žinynas* T 1979 36 4, *olimpinės naujienos* T 1980 164 3, *olimpinės metraštis* LP 1979 26 3, *olimpiniai reportažai* S 1978 103 2;

olimpinė atributika L ir M 1980 6 3, *olimpinės talismanas* L ir M 1980 6 3, *olimpinės meškiukas* T 1980 179 4, *olimpinės suvenyras* L ir M 1980 6 3, *olimpinė tematika* T 1978 114 4, L ir M 1980 6 3, *olimpinė produkcija* L ir M 1980 6 3, *olimpinės monetos* M ir G 1980 10 38, *olimpinė paroda* VN 1980 181 4, T 1982 168 4, KmT 1987 195 4;

olimpiniai metai M ir G 1978 5 45, LP 1980 104 4, *olimpinės ciklas* T 1978 251 4, Šv 1981 7 19, 130 1, KV 1982 40 14, *olimpinė keturmetis* LA 1996 163 18, *olimpinės valandos* Šv 1980 12 28, *olimpiniai žingsniai* MksL 2010 1 6, *Olimpinio šimtmečio parkas* LA 1996 163 18;

olimpinės veteranas T 1980 182 3, *olimpinės jaunimas* L ir M 1977 35 14, *olimpinė debiutantė* LP 1980 62 2, *olimpinės ilgaamžiškumas* Šv 1980 4 18,

olimpinės įžymybės LP 1980 62 2, „*olimpinio rezervo*“ jaunieji futbolininkai T 1976 163 3, *olimpinis rezervas* T 1982 171 4;

olimpinis ženklas T 1979 214 4, *olimpinis pasas* T 1979 214 4, 1980 154 3, *olimpinis liudijimas* T 1984 86 3, *olimpinės spalvos* S 1980 69 4;

olimpinė misija LA 1993 36 15, *olimpinė delegacija* T 1980 164 3, *olimpinė brigada* S 1980 69 2, *olimpinė viešnagė* T 1980 164 3, *olimpinė draugystė* Šv 1980 4 19, *olimpinė vakaronė* LP 1980 62 1;

olimpinė svajonė Šv 1980 3 9, 1981 7 19, *olimpinis nerimas* T 1976 234 4, *olimpiniai rūpesciai* VN 1978 252 3, *olimpinė įtampa* LP 1980 60 3, *olimpinė karštinė* Vd 2009 1 25, *olimpinės aistros* L ir M 1982 46 12;

olimpinės pareigos T 1979 214 4, *olimpinė hierarchija* T 1979 214 4, *olimpinis vaidmuo* T 1979 214 4, *olimpiniai motyvai* T 1978 206 4, *olimpinės staigmenos* Šv 1980 11 18;

olimpiniai turistų maršrutai T 1980 136 3, J. Lingio „*Olimpinė polka*“ T 1980 111 3, *olimpinė šypsenė* L ir M 1980 29 13, *olimpinė monotonija* L ir M 1983 39 6, *olimpinis nepaslankumas* L ir M 1983 39 6, L ir M 1980 29 13, „*olimpiniai*“ vagys T 1984 188 3.

Žurnalistų stiliaus vingrybės (beje, šito derliaus nemažai imta tiesiog rusų žurnalistikos kluonuose...) aiškiau atskleidžia sakiniuose ir frazėse, pvz.: *Su kiekvienu olimpiiniu ciklu auga olimpinė šeima* T 1978 251 4. *Pamažu moterys užkariauja vis daugiau vietas po „olimpine saule“* T 1978 228 4. <...> *Olimpinė estafetė perduota* <...> *Los Anželo miestui* LP 1980 62 2. <...> *lyg antėjas sviedžia ietį į olimpiinius tolius* L ir M 1983 43 12. *Estijos sportininkai* <...> *pirmieji pravėrė olimpiinius vartus* M ir G 1984 9 34. [Sunkiosios atletikos] *nugalėtojų „olimpinis smūgis“* S 1988 42 4. Neužmirštami 1980 m. Maskvos – boikotinės, stagnacinės – olimpiados puslapiai, pvz.: *Aidi kurantų olimpiniai dūžiai* KmT 1982 139 2 (Mindaugas Barysas, straipsnio antraštė). *Bet nedraugai ar nebandys kaišioti pagalių į olimpiinius ratus?* T 1980 164 3 (Mindaugas Barysas). *1980-ieji – olimpiniai metai, todėl kiekvienos sporto šakos pasiekimai vertinami per olimpinę prizmę* T 1980 202 4. Stiliaus rutina, štampai plinta iš inercijos toliau: *Didžioji olimpinė karuselė pradeda suktis* LA 1992 144 15. <...> *žaidynių burės signalizuoją olimpinę audrą* LA 1992 147 3.

Savo neišradinę įnašą prideda reklama: „*Olimpinė degalinė*“, „*Olimpinė batų taisykla*“, „*Olimpinė kepta višta*“ T 1984 177 3, „*olimpinis meniu*“ T 1978 206 4. Komercija kvepia „*olimpiniai pinigai*“ KV 1980 51 12, „*olimpiniai doloriai*“ T 1983 214 3, „*olimpinės*“ (t. y. dvigubos) *kainos* T 1984 214 3.

Dar 1981 m. buvo sakyta: „Yra lyg ir visai nereikalingų, pvz.: *olimpinis pralaimėjimas*, *olimpiniai keleiviai*, „*olimpinis vyriškis*“ (Klimavičius 1981: 44), bet pridirbus nereikalinga, galima nedaryti reikalinga...

Čia pridurtini ir *neolimpiniai sportininkai* Šv 1981 16 28, *neolimpinė distancija* T 1984 181 4, ketveri *ikiolimpiniai metai* T 1980 202 3, *ikiolimpinis sezonas* S 1983 131 4, *ikiolimpinės batalijos* S 1983 131 4, *poolimpinė ralybė* M 1980 12 16, *poolimpinis pyragas* L ir M 1980 43 9, *ikiolimpiniai olimpiniai ir poolimpiniai „Inturisto“ maršrutai* T 1980 163 3, *antiolimpinė politika* T 1980 172 3, 1982 139 2, 1984 167 3, *antiolimpinė dvasia* T 1984 167 3, *antiolimpinės intrigos* T 1980 175 3, *antiolimpinis spektaklis* T 1980 175 3, *antiolimpinis farsas* 1980 163 3, Karterio vadovaujamas *antiolimpinis „maratonas“* prieš Tarybų Sąjungą KV 1980 51 12, „*antiolimpinės žaidynės*“ T 1980 172 3, *antiolimpiniai medaliai* T 1980 170 4, *antiolimpinė arena* T 1980 172 3,

taip pat *parolimpinės žaidynės*, kitaip *parolimpiada* STŽ 1996 ir 2002, *Parolimpinis komitetas* LA 1996 174 19

ir *specialiosios* (sutrikusio intelekto žmonių) *olimpinės žaidynės* STŽ 1996 ir 2002, *Lietuvos tautinis specialusis olimpinis komitetas*.

Šitą būrį papildo būdvardžio *sportinis* junginiai, bet čia, be įmantrijų – Olimpiados-80 *sportinė programa* T 1978 228 4, *sportinės žaidynės* LP 1978 83 4, *sportinės rungtys* Šv 1980 14 23 – ir įmantriausiuju – Tarptautinio olimpinio komiteto *sportinis išmintingumas* T 1980 97 3, sporto veikėjų *sportinis trumparegiškumas* R 1990 128 3, *sportinės Rimanto Oškučio šypsenos* Šv 1980 14 15, nemažai ir tikrai taisytinų: *sportinės (=sporto) varžybos* T 1978 230 4, *sportinė (=sporto) mokykla* KV 1980 50 13, doras indėnų *sportinio (=sporto) genijaus vardas* AtM 1981 25, *sportinės (=sporto) aukštumos* KV 1980 50 13, *sportinė (=sporto) etika* T 1978 230 4, *sportinė (=sporto) statyba* T 1976 247 4, *sportiniai (=sporto) objektai* T 1978 114 4, *sportinis (=sporto) blokas* T 1980 289 1, *sportinė (=sporto) architektūra* M 1977 9 32, AtM 1981 32. STŽ 1996 pateikia terminus *sporto varžybos*, *sporto kalandorius*, *sporto funkcijos*, *sporto šaka*, *sporto mokykla*, *sporto sekcija*, *sporto salė*, *sporto forumas*, *sporto tradicijos*, *sporto vadyba*, *sporto delegacija*, *sporto etika* (ir paties *sportininko etika*), *sporto garbės teismas*, *sporto humanizavimas*, *sporto teisė*, *sporto politika*, *sporto mokslas*, *sporto informatika*, *sporto medicina*, *sporto statiniai*, *sporto inventorius*, *sporto įranga*, *sporto įrenginys*, *sporto įrankiai*, *sporto apranga*, *sporto avalynė*, *sporto bat(eli)ai*, *sporto kelnaitės*, *sporto marškinėliai*, *sporto megztinis*, *sporto spauda*, *sporto žurnalas*.

sporto almanachas, sporto mėgėjas, sporto rėmėjas, sporto darbuotojas, sporto vadybininkas, sporto visuomenininkas, sporto apžvalgininkas, sporto žurnalistas, sporto reporteris, sporto muziejus (STŽ 2002 dar pridėta *sporto reikmenys, sporto gydytojas, sporto meteorologija, sporto ontologija, sporto gnoseologija, sporto personalija, sporto kalba*) ir *sportinė veikla, sportiniai žaidimai, sportiniai šokiai, sportinė žūklė, sportinis ginklas, sportinės rogiutės, sportinis meistrišumas, sportinis laimėjimas, sportinė sėkmė, sportinė nesėkmė, sportinė trauma, sportinis stažas, sportinis vardas.*

OLIMPIADA (SPORTO IR KITOKIA) IR OLIMPIADINIS, OLIMPIADININKAS

Olimpinė chartija teigia: „Terminas „Olimpiada“ reiškia ketverių iš eilės metų periodą. Olimpiada prasideda vienos Olimpiados žaidynių atidarymu ir baigiasi kitos Olimpiados žaidynių atidarymu“ (OCH 1998: 16). Bet persistengta čia: *Skelbiu, kad naujosios eros XXI Olimpiados olimpinės žaidynės Monrealyje atidarytos!* Monr 1978 32. Sporto olimpiada gana reta. Pirmiausia – neoficialiai – tai yra *olimpinės žaidynės*, bet ne tik – ir tam tikros į šiuolaikines *olimpines žaidynes* kiek panašios varžybos, nors anaip tol ne tokio rango – ne visuotinės ir siauresnės programos: *šachmatų olimpiada* – „pasaulio šachmatų komandinės varžybos tarp nacionalinių rinktinių. Rengiamos <...> nuo 1927 m. vyru (...) ir nuo 1957 m. moterų“ STŽ 1996 ir 2002, *Lietuvos tautinė olimpiada* – „viso pasaulio lietuvių sporto šventės sąskrydis. Vyko 1938 m. liepos 17–31 d. Kaune (buriavimo ir irklavimo varžybos Klaipėdoje)“ ir *Lietuvos moksleivių tautinė olimpiada* – „Lietuvos gimnazijų sportininkų kompleksinės varžybos. Vyko Kaune 1938 m. birželio 12–14 d. <...>. Šalia sporto varžybų buvo rengiami chorų, dailiojo skaitymo konkursai“ STŽ 1996 ir 2002, *Lietuvos kaimo olimpiada* (nuo 1989 m.) STŽ 1996 ir 2002, taip pat dvivardė *Šiaurės sporto šventė*, kitaip *Poliarinė olimpiada* (nuo 1934 m. Murmanske, nuo 1970 m. tarptautinė) STŽ 1996 ir 2002. Išsiskiria proginė – jubiliejinė *Auksinė olimpiada* – „1996 m. vasaros olimpinės žaidynės, skirtos šiuolaikinių olimpinių žaidynių atgaivinimo 100 metų sukakčiai (paminėti“ STŽ 2002 (STŽ 1996). Tekstinėje vartosenoje *olimpiada* reikšme „olimpinės žaidynės“ nėra dažna, bet neretai – be abejo, dėl rusų vartosenos įtaigos – šitaip buvo vadinama nepaprastoji (dėl SSRS įsiveržimo į Afganistaną kai kurių šalių boikotuota) *Maskvos olimpiada* (jos boikotuotojų surengtos varžybos čia vadintos *antiolimpiada* Šv 1980 15 20, „*kontraolimpiada*“ T 1980 172 3(2x)), pvz.: *olimpadiados organizatoriai*

T 1980 182 3, *olimpiados prizininkai* T 1980 179 4, *Olimpiados ugnis* T 1980 154 4, *olimpiados simbolika* L ir M 1980 6 3. Čia neužmirština, kad kaip tik nuo *olimpiados* prasidėjo žodžių serija – *spartakiada* (XX a. 2-ajį dešimtmetį Vokietijoje, Čekoslovakijoje ir Rusijoje) STŽ 1996 ir 2002, *universiada* – „pasaulinės studentų <...> žaidynės“ (nuo 1924 m. Varšuvoje) STŽ 1996 ir 2002, *alpinada* – „masinis kompleksinis alpinistų kopimų mokomųjų pratybų, varžybų, dažnai šventės renginys“ (nuo 1933 m.) STŽ 1996 ir 2002, *veteraniada* – „lengvosios atletikos veteranų varžybos“ (nuo 1967 m.) STŽ 1996 ir 2002, *ikariada* – „pasaulinės aviacijos sporto žaidynės“ (nuo 1991 m.) STŽ 1996 ir 2002, *gimnastiada* – „didžiulė gimnastikos šventė – įvairūs masiniai gimnastikos, jos atmainų, taip pat pavienių gimnastų pasirodymai, konkursai, estrados triukai, koncertai <...>“ STŽ 2002. Buvo tada ir *olimpiadiniai metai* KB 1980 1 50, *olimpiadinė produkcija* KV 1982 20 12, *antiolimpiadinė veikla* (įvairiu laiku pasitaikydavo ir *spartakiadinis* – *spartakiadinės viltys* S 1974 152 2, *spartakiadinis įkarštis* T 1979 104 4).

Gana retos *olimpiados žaidynės* VN 1980 181 1 (nx), *Miuncheno olimpiados žaidynės* S 1981 3 4. Pasitaiko visokio marginio, pvz.: *olimpinės žaidynės / olimpiados žaidynės* T 1978 114 4, *vasaros olimpinės žaidynės, Maskvos olimpinės žaidynės / Miuncheno olimpiados žaidynės* S 1981 3 4, *olimpinės žaidynės / olimpiada* LA 2000 195 28.

STŽ 1996 atsirado ir *olimpiadininkas – participant in Olympic Games – Olympiakämpfer, Olympiateilnehmer, Olympier – олимпиец* – „nacionalinės olimpinės komandos narys, dalyvavęs arba dalyvaujantis olimpinėse žaidynėse“.

Žodis *olimpiada* nuo sporto plito toliau, pvz.: „*Iš Nemuno krašto – į olimpines aukštumas*“ – tokiu devizu mūsų respublikoje vyksta *masinė sveikatos ir sporto olimpiada*, kuri perėmė ankstesnio renginio „*Nuo gintarinės Baltijos iki olimpinės Maskvos*“ tradicijas T 1981 101 3.

O būta ir netikėtų šuolių, pvz.: *tarptautinė pašto balandžių olimpiada* Šv 1974 15 30, *pasaulio sporto balandžių olimpiada* MG 1979 2 27, *tradicinė medkirčių olimpiada [JAV]* Šv 1975 5 31.

Žodelių tarė ir humoro kūrėjai: *šeimyninė olimpiada „Nuo jmonės vartų iki teatro“* Šl 1979 7 8, „*olimpiada*“ miegamajame M ir G 1977 10 37, „*kvailų rekordų olimpiada*“ KV 1976 42 12, *kvailysčių olimpiada* Šv 1969 21 21.

Visai neužmiršta sporto ir meno sąsaja: *1940 m. Lietuvoje <...> buvo įsteigtas Liaudies kūrybos namai – vadovavimo saviveiklai centras, rengiamasi Lietuvos meno saviveiklos olimpiadai* KB 1978 7 27. Mechiko

Olimpiada tapo folkloro olimpiada M 1977 9 32. <...> šią tradicinę [Poezijos pavasario] šventę pavadino eiliuoto žodžio olimpiada KB 1980 8 27. Romoje vyko pirmoji bitlo manų olimpiada L ir M 1979 13 13. Dar minėtos meno olimpiados KV 1971 18 8, dainų olimpiada M 1970 3 36, dailės olimpiada L ir M 1991 5 2, net sorbų kalbos olimpiada Vokietijoje T 1977 72 3. Tačiau nuoseklesnės sistemos, reguliarumo nematyti.

Įsitvirtino olimpiada tarp rimto jaunimo – tai įvairios moksleivių mokslo olimpiados Vd 2007 32 40, pvz.: 1934 m. Leningrado universiteto matematikai surengė pirmąjį matematikos olimpiadą, <...>. Greitai olimpiados paplito <...> ir kituose kraštuose. <...>. Vilniaus universiteto matematikų kolektyvas 1951 m. surengė matematikos olimpiadą Vilniaus moksleiviams M ir G 1979 4 5. Prie mokslo šliejasi kitos panašios, pvz.: moksleivių darbų olimpiada TMkt 1976 27 2, jaunuųjų programuotojų olimpiada M 1981 9 5, olimpiada „Gamtos apsauga“ T 1979 112 4, moksleivių fotoolimpiada LP 1983 28 4, sąjunginė olimpiada „Studentas ir mokslo bei technikos pažanga“ M ir G 1978 10 44. Tarptautinę knygų parodą mugę žurnalistas apibūdina – tarsi savotiška knygų olimpiada T 1979 209 4.

Čia yra ir būdvardis – olimpiadinis uždavinynas TMkt 1976 20 4, M ir G 1979 10 30, TMkt 1987 86 4, olimpiadinis uždavinys NKn 1979 5 36.

Nuosekliai vartojamas olimpiadininkas „olimpiados dalyvis“ M 1969 12 30, KmT 1987 191 2, LA 1994 103 9, Vd 2008 22 63.

OLIMPIETIS IR OLIMPIONIKAS

Olimpietis jau daugiau kaip 70 metų – 3. sporte – „olimpiados dalyvis, ypač laimėtojas“ TŽŽ 1936 (nors 1. „dievas, Olimpo gyventojas“, 2. „dingai ramus žmogus“), bet ten yra net *Olimpo žaidimai...* To dviprasmiško *Olimpo* – tiesiog *olimpo*, žiūrėk, jau ir pritvinko tai sporte, tai kitur, pvz.: *Pasaulio spauda* šią pretendentų [B. Spaskio ir M. Talio] dvikovą šachmatų olimpo papédėje vadina šimtmečio įvykiu T 1965 269 4. <....> kelionėje į šachmatų olimpą pretendentai pasiekė pusiaukelę T 1965 269 4 [bet jau minėta šachmatų olimpiada STŽ 1996 ir 2002 kitokia!]. *Arménai* – išdidi tauta, vertinant savo šlovingą istoriją. Jos olimpo laikai mena užkariautas teritorijas nuo Viduržemio jūros iki Kaspijos Vd 2008 9 79. Vienos koncertinės olimpas P 1975 11 160, džiaugsmo olimpas T 1980 86 4, valdžios olimpas KmT 1986 139 4. Čia būtų galima dėti net daugtaškį... STŽ 1959 olimpietis turi termino statusą. Vis dėlto bandyta šią dviprasmybę šalinti: „Kas varžosi sporto olimpiadoje, irgi turėtų būti olimpiadininku, o ne olimpiečiu

vadinamas. Tas *olimpietis* kaip tik ir skatina Olimpiją su Olimpu painioti“ (Klimavičius 1978: 4). Tačiau įsismaginta *olimpieti* vartoti dar daugiau, pvz.: *sveikatos ir sporto olimpietis* Šv 1977 19 22, T 1979 55 4, *politikeriai antiolimpiečiai* M ir G 1982 8 37, *Olimpiečiam konsertuos olimpiečiai* („*Trimitas – Maskvos olimpinį žaidynių dalyvis, sekmingai koncertavęs olimpiname kaimelyje ir kitur*) T 1980 294 4. Net TŽŽ II 2000 *olimpietis* – b) „mokinys, dalyvaujantis olimpiadoje; olimpiados nugalėtojas“. Nemažai lémė *Vilniaus olimpiečių klubas* (nuo 1991 m.), *Olimpiečių gatvė* Vilniuje – ir STŽ 2000 aprobuotas *olimpietis*. Bet taip nėra niekur – tai *participant in Olympic Games – Olympiakämpfer, Olympiateilnehmer, Olympier* – олимпиец STŽ 2002 (kartais *olimpiečio* lyg vengjama – *olimpiadoss* *dalyviai* OS 2000 335). Be abejo, daugiausia bus paveikęs rus. *олимпи-еу* – forma, kurios nesugebėta teisingai suprasti: dėsningai iš *Олимпи-я* sudarytas *олимпи-еу* – kaip *австри-еу, инди-еу, сири-еу* (tokie yra ir lenk. *olimpij-czyk*, vok. *Olympi-er*), o liet. *olimp-ietis* – aiškiai iš *Olimp-o* (o juk iš *Venec-ijos* – gyventojas *venec-ij-ietis*, iš *Vilk-ijos* – *vilk-ij-ietis*). Norminimas ne pagal principą gali toli į lankas vesti. Šitaip tarsi atveriamas kelias kaip tyčia jau pristabdytam netaisyklingam *žalgir-iečiui* (ne gyventojas!). J. Parandovskio apysakos vertime tik kartą prasprūdės *olimpietis* OD 1984 23. Dabar – jei jau šiuolaikinis *olimpietis*, tai ir antikinis – iš *Olimp-ij-os*, pvz.: *Olimpija buvo svarbus visuomeninis religinis centras, ir jos šventyklos gaudavo iš olimpiečių, prašančių dievų pagalbos, vertingų dovanų* Vd 2008 21 74. Graikai taip pat manė, kad tai ypatinges patiekalas, todėl sultiniu būdavo girdomi būsimieji *olimpiečiai* Sav su TV 2009 53 36.

Tas „olimpiados dalyvis, ypač laimėtojas“ yra nesusipratimas. Tvarkinči graikai skyrė *olýmpios* ir *olympio-níkēs*, t. y. *Olimpijos nugalėtojas*, plg. *Niké* – pergalės deivė, *Nikandras* – „pergalės vyras“, *Nikiforas* – „pergalės nešėjas“, *Nikodemas* – „liaudies nugalėtojas“ (visų trijų trumpinys *Nikas*). *Olimpioniką* jau vartojo sporto istorikas V. Saulis: 776 m. prieš m. e. žaidynės jau pripažystamos visoje Graikijoje, olimpių nugalėtojų – *olimpionikų* – vardai išgraviruojami marmuro kolonose, pastatytose Alfejaus upės pakrantėse AtM 1981 8. *Olimpionikas* – „Olimpijos žaidynių laimėtojas“ OD 1984 276, tekste – 180, 205, bet ir *olimpiados nugalėtojas* 167. *Olimpionikas* „sen. Graikijoje – olimpių žaidynių nugalėtojas“ atsirado ir TŽŽ 1985. STŽ 1996 priduria: „Galima vadinti ir šiuolaikinių olimpių žaidynių nugalėtoją“, STŽ 2002 – dar daugiau: „Kartais taip vadinamas ir šiuolaikinių olimpių

žaidynių nugalėtojas“. Yra ir vartojama, pvz.: *Mūsų olimpionikai* OS 2000 142. Sporto teoretikas ir istorikas Jonas Žilinskas yra vartojęs – net *olimpionikė* TMtr 1984 4 P16.

IŠ PAVELDÉTŲJŲ ATLETIKOS ANTIKIZMŲ

Kai kurie kalbamos srities antikizmai perėjo į vėlesnes epochas ir pasiekė naujausius laikus.

Žodis **atletas** jau senovėje turėjės 2 reikšmes – 1. „iki 500 m. pr. Kr. senovės Graikijoje kiekvienas sporto varžybų (*gymnic*), vežimų lenktynių (*hippic*) ir konkursų (*music*) dalyvis“, 2. „nuo 500 m. pr. Kr. – asmuo, ilgai kryptingai rengėsis varžyboms ir dalyvavęs jose“ STŽ 2002. J. Parandovskio apysakoje *atletas* OD 1984 88, 97, 169, 233 retas, dažniausiai vartojamas lietuviškas *rungtyniautojas* 4, 17, 22, 41, 78, 112, 148, 150, 156, 167, 174, 226, 231, 247, 249, 264–267, 269, 270 arba retai *rungtynininkas* 7. Dabar *atletas* ne tik 4. „<...> sportininkas, nuolat dalyvaujantis varžybose“, bet ir 3. „stipruolis, <...>“ STŽ 2002. Nuo *antikinės atletikos* STŽ 2002 šiuolaikinė *atletika* – 2. „viena seniausių ir pagrindinių sporto šakų, į kurią įeina ėjimas, bėgimas, šuoliai, metimai ir daugiakovės“, 3. „fizinių pratimų, ugdančių jėgą, ištvermę, greitumą ir kitas ypatybes sistema“, net 6. „organizuota treniruotų žmonių veikla per varžybas“ STŽ 2002 skiriasi ne tik rūsių gausa – *atgaivos*, kitaip *rekreacinė*, ir *lavinamoji*, kitaip *kondicinė: sveikatingumo, karinė* ir plačiausia *sporto – masinė* ir *reprezentacinė, lengvoji* ir *sunkioji* STŽ 2002, bet ir tam tikru neapibrėžtumu. Todėl šiuolaikinio *sporto* ir *atletikos*, *sportininko* ir *atleto* reikšmės vartosenoje nėra aiškiai atsiribojusios.

Kai kurių atletikos antikizmų skiriasi ne tik senovinės ir dabartinės reikšmės, bet pakitusi visa mikrosistema. Ryškus pavyzdys yra **gimnastika** – 1. „senovės Graikijoje – sportas, fizinių pratimų visuma, fizinis lavinimas plačiąja prasme“, – *graikų gimnastika* – 1. „senovės Graikijoje – visų rūsių fiziniai pratimai, atliekami nusivilkus įprastus, kasdieninius drabužius, pratimai sveikatai, savijautai gerinti ir sportiniai, varžybiniai pratimai, <...>“, 2. „nuo IV a. pr. Kr. Δ – auklėjimas per kūną, kartu su meniniu auklėjimu duodantis laisviems vyrams ir moterims bazinio išsilavinimo pradmenis“, *antikinė gimnastika* – „fizinių pratimų kompleksas, naudotas senovės Graikijos ir Romos auklėjimo sistemoje. Δ sudarė *palestrika* [fiziniai pratimai – pagrindiniai (įvairus bėgimas, métymai, imtynės, kumštynės), kariniai, specialieji (jojimas, vadeliojimas, plaukimas ir *sferistika*, t. y. įvairūs žaidimai su kamuoliu)], *orchestika* (akrobatikos, choreografijos pratimai,

lavinantys pirmiausia judesių grakštumą, vikrumą) ir žaidimai“ ir *gimnastika* 2. „Europoje – pratimų su įrankiais, ant prietaisų arba be jų rūšis“ – *švedų* (*pedagoginė, karinė, medicininė, arba gydomoji, ir estetinė*), *vokiečių* ir *čekų sakalų* (*čekų sakalų fizinio auklėjimo sistema*) *gimnastika, sportinė* ir *meninė* (išiskiria išraiškos) *gimnastika*, 3. „fizinio lavinimo priemonė – specialių fizinių pratimų sistema, stiprinanti žmogaus sveikatą, ugdanti fizinį parengtumą“ – *sveikatingumo* ir *lavinamoji gimnastika*, taip pat *gydomoji* ir *higieninė, kompensuojojamoji* ir *koreguojamoji gimnastika, profesinė gimnastika, jogos gimnastika* ir kt. STŽ 2002. Dar daugiau skiriiasi **gimnazionas** – „senovės Graikijos mokyklos pastatas, prie kurio buvo įrengta aikštėlė-kiemas mankštai, žaidimams, atletikai, vėliau – uždaras sporto įrenginys su maudymosi, prausimosi patalpomis. Jaunuoliai joje mankštindavosi nuogi (gr. *gymnoi*) arba mažai apsirengę, <...>. – – – iš sporto mokyklų émė virsti higienos ir sveikatingumo, efebų dvasinio lavinimo mokyklomis [tai dėl to, kad „išsimokslinę žmonés smerkė pernelyg didelį sporto garbinimą“ AntŽ 1998 161]. Atėnų Δ buvo kultivuojama gimnastika, mokomasi politikos, filosofijos, literatūros. Δ buvo senovės Graikijos piliečių intelektinės ir fizinės veiklos vieta“ STŽ 2002 (be pagrindo ir be reikalo sudabartinta – *gimnazija* STŽ 1996, bene perdētai tikslia forma *gimnasijas* AntŽ 1998, SenGrK 2007 237 – turėtų būti *gimnasionas*), *Olimpijos ginnazionas* – „kolonos supamas atviras plotas, kurio svarbiausioji dalis buvo 219,5 m ilgio ir 11,3 m pločio portikas (atvira galerija). Čia buvo pažymėtas takas, lygus klasikinio Olimpijos (vieno stadijo) nuotoliui. <...>. <...>“ STŽ 2002, o dabar *gimnazija* 2. „vidurinė bendrojo lavinimo mokykla, ppr. rengianti mokinius studijuoti aukštojoje mokykloje“ TŽŽ 2001. *Gimnopedija* – „Apolono šventė Spartoje, senovės graikų metinis festivalis, kuriame nuogi jaunuoliai šokdavo, darydavo gimnastikos pratimus“ STŽ 2002 – tėsinio Europos kultūroje visai neturėjo. **Gimnastas** – 1. „Antikoje – aukščiausios kvalifikacijos gimnaziono mokytojas, sporto treneris – pedagogas ir gydytojas, turėjės specialių anatomijos, psichologijos žinių, taip pat žinių, kaip gydyti ligas“, 2. „Antikos atletų rengimo sporto žaidynėms vadovas, treneris. Δ pagrindinė funkcija buvo sudaryti atletų rengimo žaidynėms programą“, o dabar – 3. „meninės arba sportinės gimnastikos sportininkas, nuolat dalyvaujantis varžybose“ STŽ 2002 [taip pat jokie ne vadovai yra antikinis *pankratiastas* – „pankratino sportininkas“ STŽ 2002, „senovės Graikijoje kumštynių dalyvis“ TŽŽ 136, OD 1984 67, *peltastas* „sen. Graikijos ir helenist. valstybių lengvai ginkluotas karys su odiniu skydu (*pelta*) ir ietimi“ TŽŽ 2001, *heliastas* „sen.

Atėnų heliėjos narys“ (: *heliēja* „sen. Atėnų prisiekusiųjų teismas“) TŽŽ 2001, bet skiriasi *ekleziastas* – 1. „Atėnų eklezijos narys; <...>“ (: *eklezija* „sen. Graikijos poliuose – tautos susirinkimas; <...>“, *eklesija* AntŽ 1998, SenGrK 2007 68), nors 2.* „bažnyčios tarnas, dvasininkas“ TŽŽ 2001, o krikščionių *Ekleziastas* VLE V 2004, XV 2009 (ne *Eklesiastas* ŠR II 1991 585, ŠR 1998 1008 – kaip ir ne *Jerusalē*, nes tai néra graikiški istorizmai, o ir dabarties gyvenimo žodžiai) – „Mokytojas“: „Mokytojo (Koheleto, Pamokslininko, Ekleziasto) knyga (hebr. *qōhēlēt*, gr. *ekklēsiastēs*, lot. *ecclesiastes*) pagal hebraišką ir graikišką pavadinimą siejama su bendruomenės ar susirinkimo vadovu <...>“ ŠR 1999 708]. Dar buvo *gimnaziarachas* „gimnaziono vadovas – <...>“ STŽ 2002, bet nei šiuolaikiško *gimnasto*, t. y. „gimnastikuotojo“, nei *gimnasisto*, t. y. „gimnasiono mokinio“ nebuvo (sušiuolaikinta leksika yra *gimnastų stadiono aikštė* AkmIL 1962: 60). Šitas antikinių ir šiuolaikinių reikšmių ir mikrosistemų skyrimasis vargu leistų į šiuolaikinę mikrosistemą sklandžiai įsiterpti antikinės motyvacijos, bet modernaus turinio terminui, kurį 1962 m. sukūrė olandų mokslininkas K. Riksdorpas, – *gimnologija* „savaranikiška sporto mokslo sritis, anatominiu, biomechaniniu, fiziologiniu, psichologiniu, sociologiniu požiūriu nagrinėjanti fizinius pratimus ir jų taikymą, turinti didaktinę-edukologinę, taip pat filosofinę-antropologinę prigimtį“ STŽ 2002 – aiškesnė būtų *gimnastikologija*.

Bene ryškiausias ir reikšmingiausias iš paveldėtųjų antikizmų būtų *stadionas*. Tačiau šio žodžio (termino!) kilmės, turinio ir jo kaitos, reikšmės aiškinimus reikia pradėti nuo nepaveldėtojo antikizmo – istorizmo *stadijas*. Pirmiausia reikia gerai suprasti, kad tai *stadionas* remiasi *stadiju*, o *stadijas* pirmiausia – ne sporto (atletikos) terminas, o matavimo vieneto pavadinimas. Ir atsiradęs jis Babilone, o Graikijoje tik labai išplito. Todėl reikia atmesti mitinį aiškinimą, kad *stadijas* – tai Olimpijos žaidynių steigėjo didvyrio Heraklio 600 pėdų – 192,27 m. Bet juk tai mažiau už normalaus babiloniečio 600 pėdų (194 m ar 195 m), o ką jau kalbėti apie Asirijos-Chaldėjos-Persijos stadiją (230,4 m) ir net pačių graikų – Jonėnų *stadijų* – 210 m? O Pitijo (t. y. Apolono) dieviškasis *stadijas* ko toks žmogiškai mažytis – tik 165 m? Todėl geriausia palikti visą *stadijo* vertės įvairavimo mitiką (nj. graikų k. *stadijas* – 1000 m – kilometras) ir grįžti prie įtikimesnio aiškinimo: „stadijas yra atstumas, kurį nueina žmogus, kol iš akiračio išnyra visas Saulės diskas“ STŽ 2002 (čia ilgio įvairovė priklauso nuo ējimo greičio). Iš gr. σταδιον tam tikro „ilgio mato“ reikšmės nuo-

sekliai kilo žaidynių „stadijo bėgimo“ ir specialiai įrengto „bėgimo tako“, net pačių „bėgimo rungtynių“ reikšmės, o kai vėliau tuose takuose vyko ir kitos rungtynės ir tą „rungtynių vietą“ pasagiskai apjuosė ne tik vieta žiūrovams stovėti, bet ir suolai sėdėti, tai buvo jau „rungtynių statinio“ reikšmė. „Laiko tarpsnio, fazės – stadijos“ reikšmė labiausiai nutolusi. Kai iš graikų pasiskolintas lot. *stadium* perėjo į romanų kalbas – ital. *stadio*, isp. *estadio*, pranc. *stade*, reikšmė „stadijas“, „stadionas“ ir „stadija“ dar neišskyrė į atskiras, nors panašias, leksemas. Ir iš vid. prancūzų k. pasiskolintas angl. *stadium* trireikšmis. Bet vėlesniame civilizacijos laike ir tolimesnėje Europos dalyje išsiskyrė – vok. *Stadion* – *stadionas* ir *stadijas*, o *Stadium* – *stadija*, lenk. *stadion* – *stadionas* ir *stadijas*, o *stadium* – *stadija*. *Stadija* fiksuota jau SNŽŽ 1907 – „laipsnys, tarpas, metas“, SNŽŽ 1924 – „laipsnis, tarpas keno nors plėtojimosi arba vystymosi“, TŽŽ 1936 – „tam tikras laiko tarpas arba laipsnis įvykio ar daikto raidoje“. Tačiau čia nerandame *stadijo*, čia téra *stadionas* – ir 1. „senovės Graikijoje ilgio matas = 150–190 m“, ir 2. „senovės Graikijoje aikštė bėgimo rungtynėms“ TŽŽ 1936. Panašiai ir verstiniam AntŽ 1998: *stadionas*, *stadijas* (gr. *stadion*) – „nuolatinė trasa, pirmiausia skirta trumpos distancijos bėgimui; tokiems bėgimams skirtas statinys (dengtas bėgimo takas); vežimų lenktynių kelias; įrenginys kitoms sporto šakoms. <...>. Kaip kelio ilgio matas stadijas buvo labai praktiškas; nepraktiška tik tai, kad gr. stadijai arba stadionai, buvo nevienodi: jų ilgis svyravo <...>“. Ir verstinėje vakarietiškoje visuotinėje istorijoje: „Heraklis <....> atmatuoja *stadiono* distanciją – 192 m. Šitaip gimsta pirmoji rungtis: *stadiono bėgimas*, prie kurios ilgainiui, <...>, prisidėjo *dvigubas stadionas*“ (Ist III 1995 268). Dar net šiandien klasikinės filologijos specialistė rašo: „Kaip bėgimo tako ir apskritai rungtynių vietas pavadinimas žodis *stadionas* (tikslesnė forma būtų *stadijas*) atėjo ir pas mus“ (SenGrK 2007: 240). Atėjo, bet ne tiesiai iš sen. graikų k., o per kalbos tarpininkes gana neseniai. Bendrinės kalbos leksikos norminimas pagal sen. graikų k. kurpalį čia būtų tik realių skolinimosi procesų negrabus laužymas. Sporto žurnalistai ir istorikai kartais vietoj *stadijo* kiša žodį *stadija*: <...> *mitologinis Heraklis, atmatavęs šešis šimtus pėdų, pavadino distanciją stadija* Miunch 1974 69. *Tai Korebas, virėjas iš Elidės, laimėjęs 1 stadijos (192,27 m) bėgimą* AtM 1981 8. Ir net koks žodyniniinkas: *stadio* – 5) istor. *stadija* (ilgio matas) ItLieŽ 1993. Netinka ir forma *stadijus* KmT 1987 9 3.

Stadionas neatplėšiamas nuo *stadijo*, vis dėlto už jį platesnis: „V a. pr. Kr. delfiečiai įsirengė stadioną <...>. Jame vykdavo ne tik atletų, bet ir muzi-

kantų bei dainininkų varžybos, buvo vaidinami teatro spektakliai“ (SenGrK 2007 220). Todėl neatrodo beprasmiškas ir labai retas *sporto stadionas* MCzMA 1997 281.

Paveldėtas antikizmas yra ir ***hipodromas*** – 1. „ovalus ilgas (Olimpijoje – 770 m) takas vežimų ir raitelių lenktynėms Antikos žaidynėse“ STŽ 2002. Panašios semantikos („bėgykla“) yra nepaveldėtasis antikizmas *paradromas* – „atviras bėgimo takas su starto (pradmës) ir finišo (baigmës) linijomis Antikos sporto žaidynėse“ STŽ 2002. *Hoplitodromas* OD 1984 257 yra visai kitoks – „hoplito (kario su šalmu ir skydu, pradžioje ir su antblauzdžiais) bėgimas“ OD 1984 275. Trečioks yra *hemerodromas* OD 1984 251 – „senovës graikų bėgikas, pasiuntinys“ TŽŽ 1936, bégantis ištisą dieną (: gr. *hēmera* „diena“). Yra abejokų, pvz., gr. σταδιοδόμος – „bėgimo rungtynių dalyvis“ GrLieŽ 1979 ir *stadiodromas* – „senovës graikų bėgimo takas, kurio ilgis 1 stadijas“ STŽ 2002.

IŠ ANTIKOS ATLETIKOS ISTORIZMŲ

Tikrai pagrindinė graikų atletikos savoka, einanti iš pačios helenų dvasios, yra ***agōnas*** (gr. *agōn*): „Graikai garsėjo agonų (ἀγώνων) – įvairiausių varžybų pomëgiu. Dramaturgai varžési dël geriausios tragedijos ar komedijos, vyko poetų, muzikantų, dailininkų, skulptorių, epo deklamuotojų, šokėjų, chorų konkursai. Žinomos įvairių amatininkų varžybos. Labai dažnos ir populiarios buvo sporto rungtynės. Ketverios sporto varžybos buvo panheléniškos, jose galéjo dalyvauti visi bet kur gyvenantys graikai. – – – Agoniškasis graikų temperamentas buvo svarbus kultūros progreso dinamikos faktorius“ (SenGrK 2007 11). Gentimis, sritimis ir poliais susiskaidžiusius helenus (romeniškai – graikus) vienijo tik bendri dievai ir jieems garbinti bei kulto apeigoms atliliki skirti renginiai – *Amfiktionijos* – „religinës genčių ar polių sąjungos“, kurioms būdingi „bendri aukojimai, šventyklos ir jos lobių gynimas“, vëliau – ir bendros politikos svarstymai (SenGrK 2007: 154) ir visų graikų (panhelenų) *tautinės žaidynės* AntŽ 1998 su kultiniu pamatu [Atikoje – dar ir *Sinoikijos* – pilietinės taikos šventė 12 bendruomenių vienytojo į valstybę karaliaus Teséjo atminimui (SenGrK 2007: 156)]. *Žaidynėmis* jos dabar netiksliai ir anachroniškai vadinamos pagal roménų *ludi* (pvz., *ludi Romani*, nors *agon Capitolinus*). „Graikai jas vadino ne žaidynėmis, bet agonu, t. y. varžybomis“ (AntŽ 1998) ir skyrė: *atletų varžybos* – ἀγῶνες γυμνικοί ir *žirgų varžybos* – ἀγῶνες ἵππικοι SenGrK 2007 239. TŽŽ 1936 *agonai* – „Olimpijos žaidimų rungtynės“, *agonistas* – „imtynininkas, risti-

kas, atletas“; ***agonistika*** – „gimnastikos pratimai ir atletikos menas“, ***agō-narchas*** – „gimnastinių žaidimų vadas“. Tikslumo ir išsamumo čia dar labai trūksta. Specialistai aiškina plačiau, bendriau: *agonas* – „varžybos, lenktyniavimo dvasia, polinkis rungtyniauti, būdingas senovės graikams ir skatintas senovės Romoje. <...>“ AntŽ 1998. Čia skiriama *sportinis* ir *dvasinis-meninis agonas*. Su pastaruoju siejasi ir antikinės dramos vaidintojų pavadinimai *protagonistas*, *deuteragonistas* ir *tritagonistas* AntŽ 1998 21. Netgi filosofijoje *agonas* buvęs reikšmingas. STŽ 1996 ir 2002 *agono* skiriama bendroji reikšmė – 1. „senovės graikų varžymasis įvairose gyvenimo srityse. Buvo rengiami muzikos, poezijos, dailės, skulptūros, filosofijos, oratorių, meno, net kūdikių grožio konkursai, kuriuose kūno ir dvasios vertybės buvo aukštinamos labiau nei kilmė ir turtas“ ir specialioji – 2. „Antikos gimnastikos viršūnė – visų lygių gimnastikos varžybos: nuo varžymosi kasdieninėse pratybose iki viešųjų varžybų“, taip pat 3. „profesionalių atletų varžymasis“. Panašiai, bet kiek kitaip skiriamas termino *agonistika* reikšmės – 1. „svarbus senovės graikų bruožas – nesulaikomas veržimasis (STŽ 2002: veržimasis, būdai ir priemonės) lenktyniauti įvairose gyvenimo srityse, siekiant pripažinimo, veiklos srities išgarsinimo, gimtojo miesto, asmeninio prestižo didinimo“, 2. „pergalės (laimėjimų) siekimas sporto arba meno varžybose“, 3. „rengimosi varžyboms fiziniai pratimai, kurių tikslas harmoningai lavinti kūną, jo dalis“ STŽ 1996 ir 2002. J. Parandovskio apysakoje *Olimpijos diskas* gyva graikų agono dvasia trykšta, bet žodžio *agonas* nėra... Beje, antras dalykas, tarsi (bet tik tarsi!) priešingas agonui, tiksliau – jį ribojantis, buvo nuostabus graikų nuosaikumas, nors jis būdingesnis helenizmo amžiui – dvasios ir kultūros brandai.

Svarstant kalbėjimą apie graikų agonistiką neatrodo geras sportinio ir meninio agono neskyrimas. *Muzikos varžybos* SenGrI 1955 175, *menininkų varžybos* SenGrK 2007 157, *muzikantų (fleitininkų, kitarininkų)* ir *daininininkų varžybos* SenGrK 2007 157 dar ne taip rézia ausi [dabar tokiais atvejais įprastesnis Jono Balvočiaus-Geručio (1842–1915) naujadaras *varžytuvės* LKŽ XVIII 1997, nors jo dar nerandame DŽ 1993], bet *rapsodai rungdavosi, muzikos rungčių nugalėtojai* SenGrK 2007 157 dvelkia sportiniu įkarščiu ir įnirtingumu (beje, kaip sovietmečio *melžėjų kautynės* arba dabartiniai *chorų karai*)... Netiksliai vartojamas žodis *nugalėtojas*: *pirmosios vietas nugalėtojas*, nors *antrosios vietas laimėtojas* SenGrK 2007 157. Vieta yra ne *nugalima*, o *laimima*, todėl čia turi būti *laimėtojas*. Beje, šio termino nėra

STŽ 1996 ir 2002, o tik *nugalėtojas*, nors jo aiškinime – „sportinės kovos ar varžybų laimėtojas“. *Nugalėti* galima *varžovą* arba *varžybose*.

Baigiant apie *agoną*, *agonistą* ir *agonistiką* reikėtų pasakyti, kad norint graikų sąvoką nepainioti su tik panašiomis vėlesnių ir mūsų laikų sąvokomis – *varžybos*, *varžytuvės*, *varžovas* (net *varžytynės* ir *auktionas*), *viktorina*, *konkursas*, *konkurentas*, *konkurencija*, *konkurencingas* – geriau vartoti tuos graikizmus, o ne kokius lietuviškus tarsi atitikmenis.

Labai reikšminga graikų agonų figūra buvo **helanodikas**: „Paaukojė šerną ant Dzeuso Horkijo aukuro sąžiningai teisėjauti prisiekdavo helanodikais (Ἐλλανοδίκαι) arba helenodikais (Ἐλληνοδίκαι), tai yra helenų teisėjais, vadinami teisėjai“ (SenGrK 2007: 246). Tiksliau tai – „teisėjai ir tvarkdariai (helanodikai)“ LTE VIII 1981: 316 (ar net priešingai – „sen. gr. rungtynių tvarkdariai ir teisėjai“ LE VIII 1956) – „Olimpijos ir Nemėjos žaidynių prižiūrėtojai ir tvarkdariai – varžybų teisėjai. – – – Δ teisės ir pareigos: tikrinti atletų privalomą 10 mėnesių rengimą žaidynėms gimtajame mieste; vadovauti atletų rengimuisi ir jų stebėti 30 dienų prieš žaidynių varžybas Elidės gimnazijoje; nustatyti atleto asmenybės tinkamumą žaidynėms (atletas turėjo būti laisvas Graikijos pilietis, gimęs santuokoje, nepadaręs nedorų darbų); prižiūrėti atletų buities režimą (...); <...>; priimti atletų priesaiką; <...>“ (STŽ 2002). Jų reikšmingumą ir orumą pabrėždavo ir išorė: „Per varžybas jie apsitaisydavo purpuriniais drabužiais, užsidėdavo laurų vainiką ant galvos“ (STŽ 2002). Kai buvo vartojama rusiška – bizantinė forma *Elada*, buvo *elanodikai* Šv 1975 4 13. J. Parandovskio apysakoje nuosekliai vartojama *helanodikai* OD 1984 16, 29, 42, 47, 57, 78, 81, 112, 150, 174, 187, 218, 224, 234, 268.

Graikų atletinių visapusiškumą gerai rodo **pentatlonas**. Fiksotas jau TŽŽ 1936. *Pentatlonas* Ist III 1995 268 – „penkiakovė: šuolis į tolį, bėgimas [1 stadijo], ieties ir diskų metimas, imtynės [dviejų geriausiu]“ AntŽ 1998 – turi tam tikrą tąsą šiuolaikiniame sporte (tik labai pasikeitusios rungtys – jojimas, fechtavimasis, šaudymas, plaukimasis, bėgimo krosas; visai neseniai imta dar keisti – šaudymą jungti su bėgimu), bet ne iki galo nusistovėjusi terminų mikrosistema: angl. *pentathlon* ir *modern pentathlon*, vok. (*klassischer*) *Fünfkampf* ir *moderner Fünfkampf*, rus. *пентатлон* и *современное пятиборье* STŽ 2002. Lietuviškai ir sporte, ir antikinėje literatūroje neretai neskiriama *pentatlonas* (*penkiakovė*) AtM 1981 8, *penkiakovė* ↗ *pentatlonas* AntŽ 1998 ir *penkiakovė* (*pentathlon*) AntŽ 1998 471, *pentatlonas*, kitaip *klasikinė penkiakovė* STŽ 1996, *pentatlonas*, kitaip *antikinė penkiakovė* STŽ

2002. Blogai toks mišinys tekstinėje vartosenoje, pvz., J. Parandovskio apysakoje (OD 1984): *penkiakovė* 44, *penkiakovininkas* 21, 65, paskui *pentatlonas* 68, 104, vėl *penkiakovė* 108, 203, o gale *pentatlonas* 206, 207, 219, 225, 230, 265. Paaiškinimuose – *pentatlonas*, arba *penkiakovė* 277. Mums savo ne visai darnią mikrosistemą pasidaryti tobulesnę sunku: pirma, ji turėtų būti tarptautiškai adekvati, bet ir kitų kalbų mikrosistemos irgi skirtinges, mūsų vidiniai veiksniai traukia į priešingas puses – galėtų būti ir vienaip – tiesiog skirtingų reikšmių pora *pentatlonas* ir *penkiakovė* (plg. *biatlonas* ir *dvikovė*, *triatlonas* ir *trikovė*, *kvadratlonas* ir *keturkovė*) ir kitaip – *antikinė penkiakovė* ir *šiuolaikinė penkiakovė*, tačiau šiuolaikinė yra ir kita – *lengvosios atletikos penkiakovė*: moterų (nors dažnesnė jau *septynkovė*) ir vyrų (nors svarbesnė *dešimtkovė*). Keisti *pentatloną* lietuvišku žodžiu neprasminga, nes jau yra visa *-atlono* serija – *biatlonas*, *triatlonas* (ir *ultratriatlonas*), *kvadratlonas* STŽ 2002. Ir jau niekaip iš *pentatlono* nebus *pentatlas* SenGrK 2007 239, nes ta serija – ne graikų, o naujųjų kalbų (tik iš graikų kalbos medžiagos)! – neleis (sistemos spaudimas).

Labai būdingas antikizmas yra ***pankratias*** Ist 1995 268 – „Antikos sporto šaka – kumštynių ir imtynių derinys; atletų tarpusavio kova derinant smūgius kumščiais, kojomis, alkūnėmis, rankų ir kojų sąnarių sukimo ir kitus veiksmus“ STŽ 2002, „drauge imtynės ir kumštynės“ AntŽ 1998. Netikslu *pankratija* (lot.) – „senovės graikų kumštynės“ TŽŽ 1936, *pankratijas* OD 1984 25, 64, 158, 250, 265 – „rungtynių rūsis, kur jungiamos imtynės ir kumštynės“ OD 1984 277, „bokso ir imtynių sintezė“ OD 1984 256, „imtynių ir kumštynių mišinys“ OD 1984 56, SenGrK 2007 242. Iš šitokių graikizmų įprasto aplietuvinimo – *amfitrionas*, *buleuterionas*, *embriionas*, *enchoridionas*, *hiparionas*, *sinedrionas*, ... baigmens *-ion* keitimui *-ijas* išsiskiria *ganglijas* (kaip rus. *ганглий*, nors lenk. *ganglion*, vok. *Ganglion*, *išijas* (kaip rus. *ишиац*, vok. *Ischias*, lenk. *ischias*). Įprastas liet. *pankratias* (kaip rus. *панкратион*, lenk. *pankracjon / pankration*, vok. *Pankration*), o klasikinės filologijos specialistų pastangos nesutampa su normų polinkiu. *Pankrationo* atletas yra ***pankratiastas*** STŽ 2002, OD 1984 67, 261, 277 (o ne *pankratistas* OS 2000 43).

Graikiška dvikova *kumštynės* – *punching* – *Faustkampf* – кулачный бой STŽ 2002 dabar žinoma be graikiško pavadinimo. J. Parandovskio apysakos vertime – *kumščiakovė* OD 1984 158, 256, 265, 270, *kumštininkas* OD 1984 57, 67, 255, 263, net *boksas* OD 1984 256, *boksininkas* OD 1984 265. Naujųjų laikų *boksas* vis dėlto ne toks kruvinas.

Graikiško pavadinimo neturi ir dar senesnės graikų *imtynės* – 1. „dvikovos rungtis Olimpijos žaidynėse (nuo 708 m. pr. Kr.). – – – laimėdavo imtyninkas, 3 kartus parvertęs varžovą ant žemės“ STŽ 2002. *Graikų-romėnų*, kitaip *klasikinės, imtynės*, pradėtos kultivuoti XVIII a., pradžioje vadintos *prancūziškosiomis imtynėmis* STŽ 2002, nuo graikų gerokai nutolusios (kova ir parteryje).

Minėtinas **stadionikas** – „vieno stadijo (Olimpijoje – 192,24 m) bėgimo varžybų nugalėtojas“ STŽ 2002 – *olimpionikas*.

XIV Olimpijos žaidynėse (724 m. pr. Kr.) atsirado **diáulas** – „senovės graikų Olimpijos žaidynių bėgimo varžybų rungtis – 2 stadijų (384,54 m) bėgimas taku ten ir atgal; dvigubas bėgimas“ STŽ 2002. Žinant, kad bėgant 1 stadiją būdavo be perstojo pučiamas *aulas*, dvigubo bėgimo pavadinimas *diaulas* darosi aiškus. Dar po 4 metų nuotoliai ėmė ilgėti, tačiau tenkintasi vienu žodžiu *dolichas* – „senovės graikų Olimpijos žaidynių bėgimo rungtis – 8, vėliau 10, dar vėliau 12, galiausiai 24 stadijų (apie 4600 m) bėgimas; ilgasis bėgimas“ STŽ 2002, taip pat OD 1984 248. Variantas *dolikodromas*, t. y. 24 stadijų (4714,5 m) bėgimas AtM 1981 8, OS 2000 38 gal irgi tikras, tiktais būtų *dolichodromas*.

Ne tik atletikos, bet ir visos graikų kultūros istorijai labai svarbi **palestra** (<*παλη*> – „imtynės“ SenGrK 2007 237) – 1. „gimnastikos mokykla sen. Graikijoje“ (beje, 2. „Lietuvos Lenkijos valstybėje iki XVIII a. taip buvo vadinama advokatūra“, o *palestrantas* „Lietuvos Lenkijos valstybėje iki XVI-II a. advokato pavadinimas“), *palestrika* – „imtynių ir gimnastikos menas“, *palestritas* – „imtynininkas, gimnastas“ TŽŽ 1936, *palestra* – 1. „portiko (...) supama aikštė fiziniams pratimams (...) daryti, imtynėms, kumštynėms“, 2. „senovės Graikijos mokykla, kurioje 12–13 metų berniukai mokėsi imtynių, kumštynių, gimnastikos, šokių meno“, 3. „sporto įrenginys <...> Olimpijoje – gimnaziono centre stovėjės pastatas (66X66 m), kuriame buvo įvairios patalpos fiziniams pratimams, žaidimams su kamuoliu, higienos procedūrų kambariai, pirtys“ STŽ 2002. Trumpai: „*gimnasiju* laikomas visas įrenginių kompleksas, o *palestra* – sporto aikštelė“ (SenGrK 2007 237).

Nuo *palestros* neatsiejamas jos treneris **paidotribas** SenGrK 2007 183, kuris „mokydavo berniukus tradicinių penkiakovės šakų: <...>. Kumštynės ir pankratijas (...) į treniruočių programą patekdavo vėliau, sulaukus jau nuolio amžiaus“ SenGrK 2007 178–179 (ne *pedotrivis* OS 2000 31).

SPORTO TERMINIJOS MODERNIZMAI – ANACHRONIZMAI

Istorizmai rodo būtos epochos tikrenybę, bet ją kraipo anachronizmai – kalbamu atveju tai šiuolaikinio sporto terminai, vartojami kalbant apie antikinę atletiką vietoj tada buvusių žodžių.

Tikrų tikriausias anachronizmas yra senovės graikų neturėtas ir tada nebūtas **sportas** („sistematiškas kūno fizinis lavinimas“ STŽŽ 1923). Štai *atletas* – „senovėje rungtynių dalyvis“ TŽŽ 1936 (neapibrėžtai – „labai stiprus, tvirtas žmogus“ SNŽŽ 1907), *gimnastai Olimpijos žaidimuose* Aistis 1991 164, *gimnastiniai ir atletiniai pratimai* SenGrk 1955 175, bet J. Pandovskio apysakoje – *sportas* OD 1984 265, 267, taip pat *sportinis Graikijos gyvenimas* OD 1984 261. Rašoma: „Graikai sugalvojo ir sporto varžybas“ (SenI 1995:6), bet čia pat pažymima, kad žodis *atletika* yra iš graikų kalbos. Antikos žodyne – tik *atletas* „vyras, siekiantis gauti kovos prizą“, *gimnastikos* straipsnio nėra, tik *sportas*. Šiame straipsnyje kalbama apie vežimų lenktynininkus, bėgikus, imtynininkus, penkiakovę (*pentathlon*), kumštynes, pankrationą, sakoma, kad „šios rungtys buvo vadinamos gimnastika (...)“ AntŽ 1998, nors pats straipsnis *sportas* pradedamas taip: „Žodis kilęs iš viduramžių lot. žodžio *disportus* – išnešojimas, išsklaidymas. Paplito per anglų kalbą“. Ir štai jis vartojamas net vietoj graikų *gimnastikos*. Dailios Diliytės vadovelyje *Senovės Graikijos kultūra* – skyrius *Sportas* SenGrK 2007 237–244, nors Jame yra ir *atletų varžybos* (pršng. *žirgų varžybos*), *atletų rungtys*, *atletika* SenGrK 2007 239, 243. Kalbama apie *atletų varžybas Mikénų kultūroje* OS 2000 19 ir *agonus, agonistiką* OS 2000 19, bet tai – *Antikos sportas* OS 2000 16. STŽ 2002 *sportas* 4. pradedamas nuo Homero (ir net 2050 m. pr. Kr. Egipto), bet kokio *Antikos sporto* nėra. Lot. *gymnicus* verčiamas *gimnastikos*, *sporto, lūdī gymnicī* – *sporto žaidynės* LoLieŽ 2007.

Anglų k. dktv. *sport* reikšmės ir jų gausa, įvairovė stebina – 1) *sportas*; *žuklė*; *medžioklė*; *sportiniai žaidimai*; *lenktynės* (*athletic sports* – *atletika*), 2) pl *sporto varžybos*; 3) šnek. *sportininkas*, 4) šnek. *šaunus vaikinas*, *žmogus*, 10) šnek. *sirgalius* ir 5) *pramoga, linksmybė, žaidimas; pokštas*; 7) amer. *lošėjas*, 8) šnek. *dabita, gražeiva*, bet ir 6) „*pajuokos objektas*“, net 9) biol. „*atmaina, porūšis, nukrypimas nuo normalaus tipo*“¹ (vksm. *sport* – 1) *žais-*

¹ Ši labiausiai nuo sistemos atsiusi reikšmė lietuvių kalboje arba laikoma ne atskira reikšme, o jau homonimu – *sportas*² – biol. „augalų somatinė mutacija, <...>, būdinga vaismedžių hibridiniams sėjinukams“ TŽŽ 1985 ir 2001 (taip pat homonimas TŽŽ 1969), arba – terminografijoje – šis *sportas* keičiamas aiškesniu terminu – *sport – somatinė mutacija* AugbiolŽ 1998, arba vartosena abejopa: *sport – sportas, mutacija* ŽŪŽ 1971, ALŽŪTŽ 1977. Vėslė <...> per ilgą laiką pakinta. <...>. *Pakitimai, atsiradę iuglių arba šakelių augimo taškuose, vadinami „pumpru“ sportu“ arba „pumprine mutacija“ MS 1975 12 6.*

*ti, linksmintis, 2) sportuoti, 3) juokauti; 4) dėvēti; demonstruoti, rodyti ir 5) biol. „nukrypti nuo normalaus tipo“), taip pat *sportsman* – 1) *sportininkas; medžiotojas; žvejys; lenktynininkas; jojikas* ir 2) „doras, teisingas žmogus“ (t. y. *doruolis, teisuolis*) ALKŽ 1975. Taigi angl. *sport* yra iš tų tarptautinių žodžių, kurie yra vadinami netikrasis vertėjo draugais (vertėjo apgavikais). Tai yra fiksuota atitinkamame anglų–rusų kalbų žodyne (APuPAC „ЛДП“ 1969). Tas apgaulumas toks akibrokštiskas, kad turbūt iš nuostabos niekas ir neapsigauna. Jis gali padėti ir žodžio kilmę suprasti. Remdamasis G. Satyrovo straipsniu žurnale *Физическая культура в школе* (1959, Nr. 7), žodžio *sportas* kilmės aiškinimą paskelbė Jonas Žilinskas. Kitaip negu prūsai ir australai, garsėjė kareivių muštru ir dresūra (paradams), negu vokiečiai ir švedai, garsėjė gimnastika, anglai, puoselėjė laivyną, „plačiai kultivavo žaidimus ir pramogas atvirame ore“, kurie buvo vadinami *disports*, o angl. *desport* pasiskolintas iš sen. pranc. *desport* (Žilinskas 1959: 3). Šiek tiek vėliau panašiai aiškinta ir LE XXVIII 1963, pridedant, kad sen. pranc. *desport* yra iš vėl. lot. *disportare*. Vid. angl. *disport* anglų leksikografijoje laikomas skoliniu iš vid. pranc. *desport*, sudaryto iš *vksm. desporter* <*des-* + *porter* „nešti“ (Webster's Dictionary Unabridged 1981). Vid. (ar sen.) pranc. *desporter* „nunešti“ → „baigt darbą“, o *desport* „darbo pabaiga“ → „laisvalaikis“ → „pramogos, žaidimai“. Trumpumą mėgstantys anglai, nepaisydami skolinio pirmykštės sandaros, jį perskaidė (dekomponavo) ir sutrumpino – iš *dis-port* pasidarė *sport* (nors tebéra ir psn. *disport* – 1. *pramoga*; 2. *linksmintis, pramogauti* ALKŽ 1975). O jau 1828 m. angl. *sport* virto atgaliniu skoliniu – pranc. *sport* (Robert 1993).*

Anachronizmas Olimpijos žaidynėse – angliskas *treneris*, taip pat *treniruotė, treniruoti*. J. Parandovskio apysakoje yra *mankštintis* OD 1984 25, 64, 82, 94, 95, 112 (juk angl. *train* ir yra *mankštinti*), rečiau *atlikinėti pratimus* 89, labai dažnai – *mankštos* 10, 22, 31, 37, 41, 47, 50, 57, 59, 60, 71, 74, 87, 107, 172, 175, 207, 210, 262 (kartais *pratimai* 89), pvz.: *atbūti mankštas* 19, 172, *atidirbtis mankštas* 88, *daryti mankštas* 93, bet ir *treniruotės* 264, ir mišriai: *Šalia bendry mankštų jis dar turėjo savo treniruotes, <...> 76*. Anachroniška anglybė ir *treniruotis*: *Treniruotasi gimnasijuose ir palestrose (palaistrose)* SenGrK 2007 237. Tačiau J. Parandovskio apysakoje yra ir ti-krasis – graikiškas mankštintojo pavadinimas *aleiptas*: *Kai kurie turėjo vergų arba senų atletų, kurie jiems tarnavo treneriais. Vadinosi jie aleiptai, masažistai, ir visus stebino savo menu. <...>. Jauniai neapsieidavo be jų, jiems aleiptai buvo sykiu ir globėjai, <...>* OD 1984 23. Tačiau pradėta nuo *trenerio*:

Netoli ese paprastai vaikštinėjo arba sédéjo ant suolų seni atletai, laukdami kol juos kas pasamdydys treneriais 17. Taip ir įvairuoja – tai autentiškas *aleiptas* 104, 191, 256, tai anachroniškas *treneris* 48, 67, 191, 226, 261.

STŽ 1996 ir 2002 teikiama sulotyninta forma *alíptis*.

Kai autentiškas graikiškas pavadinimas nežinomas, geriau vartoti turimą lietuvišką (atsiradusį naujadaros būdu), o ne anachronišką anglybę. Nežinia kodėl J. Parandovskio apysakoje taip nenuosekliai – angliskas **startas** OD 1984 29–31, 183, 184, 187, 212, nors *baigmė* 28, 30, 31, 51, 184, 185, 215, 258, pvz.: *nuo starto iki baigmės* 156, 248, *tarp starto ir baigmės* 249.

Kodėl lotyniškas **heroldas** 9, 30, 36, 59, 182, 188, 191, 196, 213, 247, 251, 256, o ne lietuviškas **šauklys**?

Kodėl graikiški *halterai* OD 1984 38 virsta vokišku žodžiu **hantelai** (gr. *haltēres*, lot. *manipuli*) – „siūbuojami rankose, atliekant šuoli j̄ tolj, iš čia kilęs gr. Δ pavadinimas (plg. *hallesthai* – atlikti šuoli)“ AntŽ 1998, taip pat AtM 1981 9.

„Labai graikiškas, specifinis bruožas tas, kad ir visas penkiakovés šakų treniruotes, ir varžybas lydėjo aulo grojimas“ (SenGrK 2007 242). J. Parandovskio meniškai vaizduojamose Olimpijos žaidynėse irgi minimas „vergas, kuris aulu grojo šuolininkams, disco ir ieties metikams“ (OD 1984 38). Beje, laisvieji, kaip ir aulo išradėja Aténė, jo atsisakė, nes nuo pūtimo persikreipiąs veidas... „Muzikantas dažniausiai pūsdavo vad. diaulą (du skirtingo dydžio aulus)“ (MuzEnc I 2000), sujungtas vienu pūstuku (vadinta ir aulais dvyniais – gr. δίδυμοι ἀνλοί – SenGrK 2007 55). *Aulo* pūtikas *auletas* MuzEnc I 2000 per klaidą darosi *aleutas* HŠV 1994 67, 142. Yra čia ir *spond a u l a s* OD 1984 235, 239, 242, 244, pirmuoju sandu panašus j̄ žodj *spondoforas* – „Olimpijos kulto pareigūnas. Jų buvo trys. I jų pareigas jėjo olimpiniu žaidynių skelbimas“ OD 1984 278 (: gr. *spondē* – „vyno nulieji-mas dievams“, *spondai* – „paliaubų sutartis“ STŽ 2002), kuris kartu buvo ir olimpiados šauklys. J. Parandovskio apysakos Paaiškinimuose ir STŽ 2002 nepateikti *spond a u l a i* kažkodėl pučia ne *aulq*: *spond a u l a i su fle it omis* OD 1984 235. *Spond a u l a i émē pūsti fle it a s* 239. *Spond a u l a i grojo, neatitraukdamis fle it y nuo lūpų* 242. *Priilsę spond a u l a i atitruké fle it a s nuo pamélynavusių, subrinkusių j̄ medj lūpų* 244. Taip greta *aulo* nei iš šio, nei iš to atsiranda leksikos anachronizmas **fleita** (ital. *flauto*, sen. pranc. *fleute* – plg. lot. *flatus* – 1. *pūtimas, dvelkimas* LoLieŽ 2007). Be *fleitos* OD 1984 221, 239, 241 varto jamas tik *fleitistas* 38, 244, 258, o ne graikiškas *auletas*. Ta pati autorė teisingai rašo: „Dabar įvairių tautų autorų literatūroje

paplito kažkieno pateiktas neatsargus vertinys *fleita*, bet taip vadinti aulą nėra teisinga, nes su fleita jis neturi nieko bendro“ (SenGrK 2007: 55), bet paskui: *IV a. pr. Kr. Periklis dar prijungė muzikantų (fleitininuk, kitarininuk) ir daininkų varžybas* SenGrK 2007 157. O AntŽ 1998 aulą beveik visai atmeta: *aulas* (gr. *aulos*) ↗ *fleita*, o *fleita* (gr. *aulos*, lot. *tibia*). Kitur vietoj *auleto* net *trimitininkas* OD 1984 253, Ist III 1995 268.

Moderniųjų laikų žodžiai netinka Antikai – taip ne tik prarandamas koloritas, bet ir iškreipiama istorinė tikrenybė.

IŠVADOS

Lietuvos sporto istorija palyginti trumpa, bet lietuvių sporto terminijos istorija apima visą pasaulinio sporto (nuo Antikos laikų) sąvokų sistemą, jos kaitą ir raidą. Ji nėra nuosekliai tirta, nors tik taip galima esmingai prisdėti ir prie jos norminimo, ypač aktualaus terminų lietuvinimo (lietuviškų pakaitų kūrimo) ir formų aplietuvinimo. Norminimo ne tik svyravimų, bet ir trikimų, terminijos istorinės tikrenybės nepaisymų ir kraipymų būta gausiai. Sporto terminų žodynuose (1959, 1996, 2002) jų apmažinta, bet reikia dar daug pastangų, ypač vartosenos srityje.

1935 m. fiksuoti *Olimpijos žaidimai*, beveik visą sovietmetį (ir sporte, ir istorijoje) pagal rusišką kurpalį buvę *olimpinės žaidynės*, vėl tampa – kaip pridera – *Olimpijos žaidynėmis*, nors dar ir klumpama. Vis dar klupdo lietuvių kalbos gramatikos nesupratimas. Sékmingai vartoamos *Aténų ar Pekino olimpinės žaidynės*, bet dar gerai nesuprasta, kad *Olimpijos žaidynių* vadinimas *olimpinėmis* prilygtu *aténinėms* (ir tikrai prilygsta *pitinėms*) žaidynėms (daug kitų kalbų abiem atvejais ir vartoja būdvardžius, o ne daiktavardžio kilmininką).

Šiuolaikinių *olimpinių žaidynių* būdvardis aiškiai motyvuotas (plg. *grakinis riešutas*). Tačiau greta daugybės pagrįstų junginių su šiuo būdvardžiu daug ir santykinei reikšmei būdingų gana neapibrėžtų, labai įmantrių ir net tuščių, dažnai trafaretiškų.

Daugiausia dėl rusų kalbos poveikio *olimpiada* dažniausiai vartojama (kartais taip ir teikiama) ne *Olimpijos žaidynių* (nors šia reikšme *olimpiadą* remia ir *spartakiada*, *universiada*...), o „žaidynių keturmečio“ reikšme. Iš *olimpiados* šiuolaikiškiausia reikšme – „moksleivių mokslo konkursas“ – yra ir *olimpiadinis* (o ne *olimpinis*), ir *olimpiadininkas* (o ne *olimpietis*).

Sporto *olimpietis* nedėsningsai atsirađęs pagal rus. *олимпи-ец*, kurio nesugebėta teisingai suprasti: dėsningai *олимпи-ец* : *Олимпи-я* (panašiai ir lenk.

olimpij-szyk : *Olimpj-a*, vok. *Olympi-er* : *Olympi-a*). Nutolę nuo *Olimpijos*, tapatinasi su *Olimpu... Olimpiadininkas* – tik moksleivių rango? Beje, kitomis kalbomis paprastai yra kuklus „olimpinių žaidynių dalyvis“ – angl. *participant in Olympic Games*, vok. *Olympiakämpfer*, *Olympiateilnehmer*.

Senovės *olimpionikas* „Olimpijos žaidynių nugalėtojas“ jau leidžiamas ir kartais net teikiamas ir „olimpinių žaidynių nugalėtojo“ reikšme, bet vis tebéra kaip rusų.

Žodis *gimnastika* paveldėtas iš graikų, bet savokos turinys labai pasikeitęs (taip pat *gimnasto*), juoba skiriasi graikų *gimnasionas* ir šiuolaikinė *gimnazija*. Nedaug pakitęs *stadionas*, bet jo antikinis pamatas *stadijas* yra tik istorizmas. *Hipodromas* paveldėtas be ypatingo pokyčio.

Bene ryškiausiai antikiniai istorizmai yra *agonas* (fiksotas jau 1936 m.) ir *helanodikas*, gerokai žinomi *pentatlonas*, *pankrationas* ir kt.

Negeistinas dalykas yra terminijos anachronizmai, t. y. vietoj žinomų istorizmų vartojami šiuolaikinio sporto terminai (modernizmai) – angliški *sportas* – vietoj antikinės *atletikos* ir *gimnastikos*, *treneris* – vietoj *aleiptis* ir kt. Taip iškreipiamas istorinė tikrenybė.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Aistis J. 1991: *Dievai ir smūtkeliai. Apie laiką ir žmones. Milfordo gatvės elegijos*, Vilnius.
- AkmIL 1962: B. Brodskis. *Akmeninių istorijos lapai*. Vertė A. Grikevičius, Vilnius.
- AI.KŽ 1975: *Anglų–lietuvių kalbų žodynas*. Sudarė A. Laučka, B. Piesarskas, E. Stasiulevičiūtė, Vilnius.
- ALŽUTŽ 1977: *Anglų–lietuvių kalbų žemės ūkio terminų žodynas*. Sudarė D. Čeponienė, R. Gelūnienė, J. Kazėnas, R. Kelbauskienė (ats. red.), Vilnius.
- Augbiolž 1998: *Trumpas anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų augalų biologijos terminų žodynas*. Parengė O. Rupaičienė, Vilnius.
- AntŽ 1998: *Antikos žodynas*. Vert. R. Kumžienė, A. Tekorius, A. Trakymas, ats. red. D. Staškevičienė, Vilnius.
- AtM 1981: V. Saulis. *Nuo Atėnų iki Maskvos*, Vilnius.
- Bielinskis V. 1948: *Rinktiniai raštai*. Vert. Z. Kuznickis, red. D. Urbas ir J. Galvydis, Kaunas.
- BM ir RT 2000: V. Toporov. *Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai*. Vert. E. Jakulis, Vilnius.
- Dnvd: *Dienovidis* (savaitraštis).
- DŽ 1993: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. III pat. ir pap. leid., Vilnius.
- GrEnL 1968: *Greek–English Lexicon compiled by Henry George Liddell and Robert Scott*. Oxford.
- Grliež 1979: *Graikų–lietuvių kalbų žodynas*. Sudarė R. Mironas, Vilnius.
- Hor 1977: Horacijus. *Lyrika*. Vert. H. Zabulis, red. Vald. Petrauskas, Vilnius.
- HŠV 1994: D. Dilytė. *Heladės šviesa*. Vilnius.
- Ist III 1995: *Istorija* 3. Vert. A. Nastopkaitė ir A. Merkytė, red. L. Patriubavičienė, Vilnius.
- ItLiež 1993: V. Petrauskas. *Italy–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius.
- Jarmala A. 1974: Apie žodį *stadionas*. – *Lietuvos pionierius* 81.
- Č. KalDS 1981: Č. Kalenda. *Dorovės samprata*. Red. T. Povilaitytė, Vilnius.
- KB: *Kultūros barai* (žurnallas).
- Klimavičius J. 1974: Dar kartą apie *stadioną*. – *Lietuvos pionierius* 91.
- Klimavičius J. 1978: Kas turėtų rūpintis sporto kalba. – *Kalba Vilnius* 19, 4.
- Klimavičius J. 1981: Įmantrumas – klaidos brolis. – *Naujos knygos* 9, 42–45.
- KmT: *Komjaunimo tiesa* (laikraštis).

- Kusa J. 1938: Sporto kalbos reikalai. – *Gimtoji kalba* 7, 97–99.
- KV: *Kalba Vilnius* (savaitraštis).
- LA: *Lietuvos aidas* (dienraštis).
- Labokas J. 1933: Apžvalga. – *Gimtoji kalba* 3, 45–46.
- LE VIII 1956: *Lietuvių enciklopedija* 8, South Boston.
- LE XXVIII 1963: *Lietuvių enciklopedija* 28, South Boston.
- L ir M: *Literatūra ir menas* (savaitraštis).
- LKŽ XVIII 1997: *Lietuvių kalbos žodynas* 18, Vilnius.
- LoLieŽ 2007: K. Kuzavinis. *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius.
- LP: *Lietuvos pionierius* (laikraštis).
- LTE VIII 1981: *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 8, Vilnius.
- LTV: *Lietuvos televizija*.
- Luk 1975: Lukianas. *Dievai, heteros, pranašai*. Vert. L. Valkūnas, red. A. Kašinskaitė, Vilnius.
- M: *Moksleivis* (žurnelas).
- MCzMA 1997: *Maištingas Czeslavo Miłoszo autoportretas*. Pokalbiai su Aleksandru Fiutu, Vilnius.
- MG: *Mūsų gamta* (žurnelas).
- M ir G: *Mokslas ir gyvenimas* (žurnelas).
- Miunch 1974: M. Barysas. *Miunchenasis olimpinis ir kasdieniškas*, Vilnius.
- MK: *Mūsų kalba* (žurnelas).
- MksL: *Mokslo Lietuva* (laikraštis).
- Monr 1978: M. Barysas. *Penki žiedai virš Monrealio*, Vilnius.
- MuzEnc I 2000: *Muzikos enciklopedija* 1, Vilnius.
- MS: *Mūsų sodai* (žurnelas).
- NieNe 1969: S. Markišas. *Niekam nenusileisiu*. Pasakojimai apie Erazmą Roterdamietį. Vert. M. Žilioniene, red. A. Kašinskaitė, Vilnius.
- OCH 1998: *Olimpinė chartija*, Vilnius.
- OD 1984: J. Parandovskis. *Olimpijos diskas*. Vert. D. Urbas, red. A. Gailius, Vilnius.
- OP 2007: *Olimpinė panorama* 2 (žurnelas).
- OS 2000: S. Stonkus. *Olimpinis sportas. Olimpijos ir olimpinės žaidynės*, Kaunas.
- P: *Pergalė* (žurnelas).
- V. PietRR 1973: V. Pietaris. *Rinktiniai raštai*, Vilnius.
- R: *Respublika* (dienraštis).
- Robert 1993: Le Nouveau Petit Robert: Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, Paris.
- Sav su TV: *Savaitė su TV* (savaitraštis).
- SenGr 1995; Dž. D. Kleras. *Senovės Graikija*. Vert. N. Skliutaitė, red. B. Balčienė, Vilnius.
- SenGRI 1955: V. S. Sergejevas. *Senovės Graikių istorija*. Red. Vytautas Petrauskas, Vilnius.
- SenGrK 2007: D. Dilytė. *Senovės Graikių kultūra*, Vilnius.
- SenI II 1976: *Senovės istorija* 2. Originalą redagavo J. Kruškol, vert. S. Ivanovienė ir L. Maculevičienė, red. T. Daržinskaitė, Vilnius.
- Skardžius P. 1936¹: Futbolo ir krepšinio terminai. – *Fiziškas auklėjimas* 1, 104–106.
- Skardžius P. 1936²: Apžvalga. – *Gimtoji kalba* 6, 100.
- Smetona J. 1936: Keletas pastabų dėl nauujų futbolo ir basketbolo terminų. – *Vairas* 6, 666–667.
- SNŽŽ 1907: *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis*. Sudarė J. Šlapelis, Tilžė.
- SNŽŽ 1924: J. Norkus. *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlis*, Kaunas.
- STŽŽ 1923: M. ir S. Svetimų ir tarptautiškų žodžių žodynėlis, Šiauliai.
- STŽ 1959: *Sportinių terminų žodynas*. Ats. sudarytojas V. Steponaitis, Vilnius.
- STŽ 1996: *Sporto terminų žodynas*. Parengė S. Stonkus, Kaunas.
- STŽ 2002: *Sporto terminų žodynas*. Parengė S. Stonkus, 2-asis pat. ir pap. leid., Kaunas.
- SWO 1997: *Słownik wyrazów obcych*. Red. E. Sobol, Warszawa.
- Šl: *Šluota* (žurnelas).
- Šv: *Švyturys* (žurnelas).
- ŠR II 1991: *Šventasis raštas* 2. Iš lot. k. vert. J. A. Skvireckas, Vilnius.
- ŠR 1998: *Šventasis raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas*. Senųjų Testamente iš hebr., aram. ir gr. k. vert. A. Rubkys, Vilnius.
- ŠR 1999: *Biblia arba Šventasis Raštas*. Ekumeninis leidimas, Vilnius.

T: *Tiesa* (savaitraštis).
TMkt: *Tarybinis mokytojas* (laikraštis).
TMtr: *Tarybiné moteris* (žurnalas; P – žurnalo priedas *Pagrandukas*).
TŽŽ 1936: *Tarptautinių žodžių žodynas*. Sudarė K. Boruta, Pr. Čepénas, S. Sirutytė-Čepénienė, redagavo J. Žiugžda, peržiūrėjo Vacl. Biržiška, Pr. Dovydaitis, Kaunas.
TŽŽ 1951: *Tarptautinių žodžių žodynas*. Redagavo I. V. Liochinas ir F. N. Petrovas, vertė O. Katinskaitė, Ch. Lemchenas, J. Talmantas, lietuviškai leidimą redagavo Ch. Lemchenas, Vilnius.
TŽŽ 1969: *Tarptautinių žodžių žodynas*. Redagavo I. Liochinas, S. Lokšina, E. Petrovas (vyr. redaktorius) ir L. Šaumianas, vertė O. Doveikičienė. J. Kabelka ir Ch. Lemchenas, lietuviškai leidimą redagavo Ch. Lemchenas, Vilnius.
TŽŽ 1985: *Tarptautinių žodžių žodynas*. Ats. redaktorius V. Kvietkauskas, Vilnius.
TŽŽ II 2000: V. Vaitkevičiūtė. *Tarptautinių žodžių žodynas L–Ž*, Vilnius.
TŽŽ 2001: *Tarptautinių žodžių žodynas*. Ats. Redaktorius A. Kinderys, Vilnius.
Vd: *Veidas* (savaitinis žurnalas).
Webster's Dictionary Unabridged 1981: *Webster's Third New International Dictionary of the English Language*, Springfield, Massachusetts.
VLE I 2001: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 1, Vilnius.
VLF. IV 2003: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 4, Vilnius.
VLE V 2004: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 5, Vilnius.
VLE VII 2005: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 7, Vilnius.
VLE VIII 2005: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 8, Vilnius.
VLE XV 2009: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 15, Vilnius.
VLE XVI 2009: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 16, Vilnius.
VN: *Vakarinės naujienos* (dienraštis).
Žilinskas J. 1959: *Žodžio sportas* kilmė. – *Sportas* 115, 3.
ŽAntŽm 1987: G. Hafneris. *Žymūs antikos žmonės*. Vert. V. Manikaitė-Kazanskienė, red. L. Stanevičius, N. Chijenienė, Vilnius.
ŽŪŽ 1971: Anskaitis V., Kilas M. *Rusų–lietuvių kalbų žemės ūkio terminų žodynas*, Vilnius.

АРиПАС „ЛДП“ 1969: *Англо–русский и русско–английский словарь „ложных друзей переводчика“*. Составили В. В. Акуленко, С. Ю. Комиссарчик, Р. В. Погорелова, В. Л. Юхт, под общим руководством В. Б. Акуленко, Москва.

FROM THE HISTORY OF SPORTS TERMINOLOGY: ANTICISMS, HISTORISMS AND MODERNISMS – ANACHRONISMS

The history of Lithuanian sport is relatively short, though the history of Lithuanian sports terminology covers the whole concept system of world sport (from the times of Antiquity), its alternations and development. It has not been researched consistently, and only such research could have an essential input into its normalization, creation of Lithuanian equivalents and adjustment of terms for the Lithuanian language. There was a lot of variation, even disarray, disregard and distortion of the historical reality of terminology. Dictionaries of sport (1959, 1996, and 2002) helped to reduce them, but still a lot of effort is needed, especially in the field of usage.

In 1935 a term *Olimpijos žaidimai* (Olympic Games) was recorded. During soviet times based on the analogy of the Russian term it was changed into *olimpinės žaidynės*. There is an attempt being made to reintroduce *Olimpijos žaidynės*, though such attempt is stumbling over the lack of understanding of Lithuanian grammar. The usage of *olimpinės žaidynės* instead of historical *Olimpijos žaidynės* looks like the usage of *atėninės žaidynės* instead of *Atėnų žaidynės* (Olympic Games in Athens).

The motivation of the adjective in *olimpinės žaidynės* is clear, though next to numer-

ous reasoned word-combinations with this adjective there are many indefinite, elaborate, empty and frequently clichéd word-combinations.

Mostly because of the influence of the Russian language *olimpiada* is frequently used not in the meaning of *Olimpijos žaidynės* (Olympic Games) (though in this meaning *olimpiada* is supported by *spartakiada*, *universiada*...), but in the meaning of 'a period of four years between games'. From the most contemporary meaning of *olimpiada* – 'school competition in a particular subject' – the words *olimpiadinis* (but not *olimpinis*) and *olimpiadininkas* (but not *olimpietis*) are derived.

The word *olimpietis* (participant in the Olympic Games) inconsistently appeared in accordance to the Russian word *олимпи-ец*, which was misunderstood. Consistently it would be *олимпи-я* : *Олимпи-я* (compare Polish *olimpij-szyk* : *Olimpj-a*, German *Olympi-er* : *Olympi-a*). The Lithuanian form *olimpietis* goes further from Olympia and closer to Olympus. *Olimpiadininkas* (participant in Olympic Games) is left at the school competition level. In other languages *olimpietis* turns into a rather modest 'participant in the games' – *participant in Olympic Games* in English, *Olympiakämpfer*, and *Olympiateilnehmer* in German.

Ancient *olimpionikas* 'a winner of the games in Olympia' sometimes is being allowed and proposed in the meaning of 'a winner of the Olympic Games'.

The word *gimnastika* (gymnastics) was inherited from Greeks, but the content of this concept has changed a lot (the same with *gimnastas* (gymnast)). Greek *gimnasionas* (a school in ancient Greece) and modern *gimnazija* (gymnasium) differ even more. *Stadionas* (stadium) has not changed much, but its antique foundation *stadijas* is now just a historism. *Hipodromas* (racecourse) was inherited without serious alterations.

The clearest antique historisms are *agonas* (agon as 'contest') (recorded in 1936) and *helanodikas* (Hellanodikos), *pentatlonas* (pentathlon), *pankratonas* (pankration) and similar words are well known.

Anachronisms of terminology, i.e. terms of the modern sport (modernisms) used instead of well-known historisms when talking about the ancient athletics are unwanted. Such are, for example English words *sportas* (sport) – instead of antique *atletika* (athletics) and *gimnastika* (gymnastics) and *treneris* (trainer, coach) – instead of *aleiptis*. In these cases historical reality is distorted.

Gauta 2009-12-28

Jonas Klimavičius
Erfurto g. 56-14
04107 Vilnius, Lietuva